

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra práva

Diplomová práce

Právní postavení osamělých rodičů a jejich dětí

Jana Husáková

© 2014 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra práva
Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Husáková Jana

Veřejná správa a regionální rozvoj nav.- Klatovy

Název práce

Právní postavení osamělých rodičů a jejich dětí

Anglický název

Legal status of single parents and their children

Cíle práce

seznámení se s zákony a pojmy, které obsahují tuto problematiku, srovnání platných znění zákonů s předchozími, jak řeší tyto právní vztahy v jiných státech

Metodika

- shromáždění podkladů pro zpracování zadané práce
- analýza prostudovaných podkladů teoretické části práce
- získání podkladů pro praktickou část práce
- vyhodnocení získaných dat pro zpracování praktické části práce
- sumarizace výsledků a jejich vyhodnocení

Harmonogram zpracování

- 1.Sběr dat, vyhotovení zadání práce – do 30.06.2012
- 2.Vypracování teoretické části – do 31.01.2013
- 3.Vypracování praktické části –do 28.02.2013
- 4.Odevzdání práce do 31.03.2013

Rozsah textové části

60 - 80 stran

Klíčová slova

zákon o rodině, určení rodičovství, výživné, státní sociální podpora, pomoc v hmotné nouzi, nemocenské pojištění, ošetřovné, sociálně-právní ochrana dětí, důchodové pojištění, sirotčí důchod, vdovský a vdovecký důchod

Doporučené zdroje informací

Haták, Hanáková- Rodinný právník

Milan Holub, Hana Nová, Lubomír Ptáček, Jana Sladká Hyklová: Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími

CHODĚRA – Partnerství, manželství a paragrafy

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Trestní řád 141/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Listina základních lidských práv a svobod 2/1993 ve znění pozdějších předpisů

Vedoucí práce

Korcová Renata, JUDr. Ing.

Termín odevzdání

březen 2013

JUDr. Jana Borská
Vedoucí katedry

prof. Ing. Jan Hron, DrSc., dr.h.c.
Děkan fakulty

V Praze dne 9.10.2012

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Právní postavení osamělých rodičů a jejich dětí" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 19. listopadu 2014

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala JUDr. Ing. Renatě Korcové a JUDr. Janu Blažíčkovi za jejich pozornost, kterou mi věnovali při zpracovávání této práce, za odborné rady, cenné připomínky a trpělivost.

Právní postavení osamělých rodičů a jejich dětí

Legal status of single parents and their children

Souhrn

Cílem práce je analýza problematiky právního postavení osamělých rodičů a jejich dětí. V současné době je hlavním právním předpisem, který řeší vztahy v rodině právní předpis č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Dříve to byl především zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Dále zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, Listina základních lidských práv a svobod č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů a zákoník práce č. 262/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Práce je zaměřena především na zákony, se kterými se osamělí rodiče a jejich děti mohou setkat při řešení každodenních problémů a životních situací. S těmito zákony a jejich jednotlivými ustanoveními se mohou setkat i ostatní rodiče a jejich děti. Osamělých rodičů a jejich dětem se však týká jen velice málo ustanovení v těchto zákonech.

Část práce je zaměřena na empirický výzkum řídicích předpisů a jejich uplatnění v praxi a jejich vnímání osamělými rodiči prostřednictvím dotazníkového průzkumu.

Výstupem provedeného šetření je zhodnocení a doporučení k přijmutí opatření pro zavedení některých zlepšení.

Klíčová slova: občanský zákoník, rodinné právo, určení rodičovství, výživné, střídatá péče, státní sociální podpora, pomoc v hmotné nouzi, nemocenské pojištění, ošetřovné, sociálně-právní ochrana dětí, důchodové pojištění, sirotčí důchod, vdovský a vdovecký důchod.

Summary

The goal of the work is to analyse problems of legal status of single parents and their children. Currently the main legal regulation is law, that solves family relationships Act No. 89/2012 Coll., the Civil Code. Formerly, it was mainly the law No. 94/1963 Coll., on family. Furthermore Act No. 117/1995 Coll., on state social support, as amended, Act No. 111/2006 Coll., on poverty relief, as amended, Act No. 187/2006 Coll., health Insurance, as amended, Act No. 359/1999 Coll., on Social and Legal Protection of Children, as amended, the Charter of Fundamental Human Rights and Freedoms No. 2 / 1993 Coll, as amended, Act No. 155/1995 Coll., on pension insurance, as amended, and the Labour Code Act. No. 262/2006 Coll., as amended.

The piece of work is in the first place focused on the laws, with which single parents and their children can may encounter when solutions to everyday problems and life situations. With these laws and the particular provisions, can meet other parents and their children. Single parents and their children deal only some few provisions of this laws.

Part of the work is focused on empirical research of the regulation and its application in practice, and their perception of the single parents through a interviews.

The output of the performed research is evaluation and recommendation of such provisions that would lead to improvements.

Keywords: the Civil Code, family law, parentage determination, alimony, shared custody state social support, poverty relief, health insurance, nursing, social and legal protection of children, pension insurance, orphan's pension, widow's and widower's pensions, the Labour Code.

Obsah

1. Úvod	6
2. Cíl práce a metodika	8
2.1. Cíl práce	8
2.2. Metodika	8
3. Související právní úprava	10
3.1. Poměry mezi rodiči a dítětem	11
3.1.1. Určování rodičovství.....	11
3.1.2. Popírání otcovství	13
3.1.3. Osvojení	14
3.1.4. Rodiče a dítě	17
3.1.5. Péče o jmění dítěte	24
3.1.6. Výkon rodičovské odpovědnosti po rozvodu manželství.....	26
3.1.7. Vyživovací povinnost	27
3.1.8. Výživné mezi rodiči, dětmi, předky a potomky.....	28
3.1.9. Zvláštní opatření při výchově dítěte	30
3.1.10. Vztahy mezi dítětem a jinými příbuznými a dalšími osobami	30
3.2. Poručenství a jiné formy péče o dítě.....	31
3.3. Následky zániku manželství	33
3.4. Určení a vymáhání výživného	34
3.5. Střídavá péče	36
3.6. Péče o děti v cizině	38
3.6.1. Srovnání s Českou Republikou.....	45
3.7. Sociálně právní ochrana dětí	45
3.7.1. Opatření sociálně – právní ochrany	49

3.7.2. Orgány sociálně právní ochrany dětí	51
3.8. Systém dávek státní sociální podpory	52
3.8.1. Nárok na dávky	53
3.8.2. Výplata dávek státní sociální podpory	54
3.8.3. Přídavek na dítě	55
3.8.4. Rodičovský příspěvek	55
3.8.5. Příspěvek na bydlení	56
3.8.6. Porodné	57
3.8.7. Pohřebné	57
3.9. Pomoc v hmotné nouzi.....	58
3.9.1. Osoba v hmotné nouzi	58
3.9.2. Dávky a jejich výplata	59
3.9.3. Příspěvek na živobytí.....	59
3.9.4. Doplatek na bydlení	60
3.9.5. Mimořádná okamžitá pomoc	60
3.9.6. Některé praktické aspekty sociálních dávek.....	61
3.10. Pozůstalostní důchody	62
3.10.1. Sirotčí důchod	62
3.10.2. Vdovský a vdovecký důchod.....	63
4. Ochrana a pomoc státu	65
4.1. Národní strategie ochrany práv dětí.....	65
4.2. Národní koncepce podpory rodin s dětmi.....	66
4.3. Podpora při ošetřování	67
4.4. Zaměstnaní rodiče	68
4.5. Úsek sociálně právní ochrany dětí	69
5. Praktické aspekty postavení osamělých rodičů.....	70
6. Závěr	75

7. Seznam použitých zdrojů	77
8. Přílohy	80

1. Úvod

K jedné ze znevýhodněných skupin obyvatel v naší republice patří osamělí rodiče a jejich děti. Představují dle statistik pětinu z celkového počtu obyvatel České republiky s nejmenšími příjmy. Přibližně 25 % dětí v České republice žije jen s jedním rodičem, většinou je to matka. Rodiny samoživitelů mají v porovnání s ostatními rodinami zpravidla nižší životní úroveň.

Rodinná problematika je v současné době jedním z nejvíce diskutovaných témat společenského dění v oblastech právní, sociální i ekonomické.

Výše výživného na děti stanovená soudy je mnohdy taková, že nepokryvá ani základní potřeby dětí. Role živitele i pečovatele je tedy většinou pouze na jednom rodiči. Osaměle žijící rodiče se i snadněji stávají obětmi lichvářů a nebankovních rychlých půjček, protože rodiče často řeší momentální nedostatek financí nevýhodnými půjčkami. Do finanční tísně se dostávají i tím, pokud jim i druhý rodič přestane platit stanovené výživné. Vymožení těchto pohledávek je možné žalobou u soudu a jím nařízenou exekucí. Tento proces je však zdoluhavý a neřeší momentální tíživou finanční situaci.

Podle sociologických průzkumů patří osamělí rodiče s malými dětmi k těm, kteří nejobtížněji, dlouhodobě a opakovaně hledají zaměstnání. Existují sice zkrácené úvazky, klouzavá pracovní doba nebo práce z domova, ale nabídka těchto míst je bohužel velmi malá. Zaměstnavatelé v naší republice nejsou příliš zvyklí tato místa vytvářet, i když mají svoje výhody, jak pro zaměstnavatele, tak i pro zaměstnance.

Osamělí rodiče by samozřejmě nejraději pracovali v oboru, který odpovídá jejich vzdělání. Pokud se jim to ale nepodaří, např. protože žijí v regionech, kde je velká nezaměstnanost, pracují i ve zcela jiném oboru a pod svojí kvalifikací. Být zaměstnaný je pro ně životní nutností a při hledání práce je pro ně důležité i rozvržení pracovní doby.

Většina osamělých rodičů jsou ženy, je to způsobeno především u nás převažujícím, tradičním modelem uspořádání rodinných rolí. Je to např. svěřování většiny dětí soudy do péče matek.

Rodinný stav matky patří k charakteristikám statistik živě narozených dětí. Od roku 2001 ve srovnání s předchozími lety probíhá významný posun. Je zaznamenáno výrazně rychlejší tempo růstu počtu podílu nemanželsky narozených dětí. Tento růst podílu dětí narozených mimo manželství nastoupil již na konci 80. let. (viz. Příloha č. 1).

Mimo manželství se v roce 2011 v České republice narodilo 41 procent z celkového počtu živě narozených dětí. Stále zvyšující se nárůst těchto dětí je podle odborníků způsoben mimo jiné i tím, že páry stále častěji spolu žijí nesezdané, i když se o potomky starají společně. Bez podrobnějšího výzkumu tedy lze jen těžko odhadnout, u kolika dětí narozených mimo manželství se jedná o skutečně osamělé matky. Tímto se také přibližujeme rodinnému chování západoevropského modelu volnějšiho soužití.

Podpora rodin je nedílnou součástí politiky vyspělých států i Evropské unie. Tuto oblast řeší řada právních norem České republiky i mezinárodních. Stát má nezastupitelnou roli uplatňováním svých základních funkcí ať soudní, zákonodárnou nebo exekutivní.

2. Cíl práce a metodika

2.1. Cíl práce

Cílem práce je seznámení se s pojmy a zákony, které obsahují problematiku osamělých rodičů a jejich dětí. V této práci bude přiblížena situace osamělých rodičů a jejich dětí, zákony a jejich dopad na život těchto rodin. Dílčím cílem je podat souhrnný pohled na právní vztahy v rodinně zahrnující i oblasti, které s nimi úzce souvisí. Dílčím cílem jsou také vztahy majetkové, sociální, trestní, v oblastech práva rodinného, občanského a pracovního. Dalším dílčím cílem je pohled na normy práva mezinárodního, především na Úmluvu o právech dítěte, která je součástí právního řádu České republiky. Dílčí cíl je rovněž srovnání v některých oblastech s ostatními státy Evropské unie. Zhodnocení souvisejících zákonů z pohledu osamělého rodiče, popřípadě návrh řešení dané situace.

2.2. Metodika

Metodika pro zpracování diplomové práce byla závislá na stanoveném cíli diplomové práce a jejímu zadání. Byly použity metody, analýza právních předpisů, odborné literatury a jejich komparace, standardizovaný a polostandardizovaný rozhovor. Hlavními zdroji informací byly zákony č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a další dostupná literatura.

Další znalosti o této problematice byly získány na Úřadu práce v Plzni a na sociálním odboru městského obvodu a to pomocí polostandardizovaných rozhovorů s dvěma referentkami těchto úřadů. Na úřadu práce byly zjištěny podmínky vyplácení jednotlivých sociálních dávek, listiny a potřebné dokumenty, které musí žadatel doložit při žádosti o jednotlivé dávky. Poznatky od pracovnice sociálního odboru se týkají oblastí právní

ochrany dětí, i některých možností vztahujících se právě k osamělým rodičům v případě, že se dostanou do tíživé životní situace.

Z jednotlivých zákonů byly vybrány části, které se týkají osamělých rodičů nebo jejich dětí. Jsou nastíněny situace, se kterými se osamělí rodiče nebo jejich děti mohou setkat, ale mohou se s nimi setkat i další skupiny obyvatel, neboť tyto rodiče s dětmi patří většinou mezi sociálně slabé.

3. Související právní úprava

Základní právní úprava byla do konce roku 2013 upravena zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších změn, upravoval osobní a majetkové vztahy mezi členy rodiny. Za téměř 50 let své platnosti byl jen velmi málo upravován. Přesto vykazoval prvky, které se ne vždy objevovaly v jiných právních řádech. Navazoval na zákon 265/1949 Sb., o právu rodinném, který již např. přiznával stejná práva dětem narozeným v manželství i mimo něj. Bylo zřejmé, že tento zákon již neodpovídal nynějším společenským a sociálně ekonomickým podmínkám.

S účinností zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“) od 1. 1. 2014 se začleňuje rodinné právo zpět do občanského zákoníku. Nabytím účinnosti tohoto zákona přestal zákon o rodině platit.

V podstatné části nový občanský zákoník přebírá základní principy zákona o rodině, navazuje na ně a rozvíjí je. Přesto některé významnější rozdíly existují. Právní úprava části občanského zákoníku týkající se rodinného práva se převážně zaměřuje na právo manželské, ačkoliv lze ze statistik prokázat, že mnoho partnerů žije v nesezdaném soužití. Těmto partnerům se rodí více než polovina dětí. S touto početnou skupinu bohužel občanský zákoník nepočítá a právní úprava pro nesezdané partnerství chybí.

Ve vztahu rodičů a dětí došlo v novém občanském zákoníku k obsahovému rozšíření pojmu rodičovské odpovědnosti a zdůraznění jejich povinností a odpovědnosti. Je zde zakotveno participační právo dítěte ve vztahu k rodičům, dítě má právo přiměřeně svému věku na informace a na vyjádření svého názoru a to i během soudního řízení.

Dalšími právní úprava je obsažena např. v zákonech č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, zákoně č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zákoně č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů a zákoně č. 262/2006 Sb. zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

3.1. Poměry mezi rodiči a dítětem

Poměry mezi rodiči a dítětem jsou dány § 775 až § 975 občanského zákoníku. Obdobně jako v zákonu o rodině jsou rozděleny na několik oddílů. Rozdíl je v tom, v jakém pořadí jsou jednotlivé oddíly řazeny. Nový občanský zákoník začíná určováním otcovství, narozdíl od zákona o rodině, tam byla nejprve vymezena rodičovská zodpovědnost.

3.1.1. Určování rodičovství

Matkou dítěte je dle § 775 občanského zákoníku žena, která je porodila, nehledě na to jak plod vznikl. Otcovství je upraveno § 776 až § 793 občanského zákoníku.

“Jestliže rodiče dítěte nejsou manželé, neplatí zde domněnka, že otcem dítěte je manžel matky. V takovém případě přichází v úvahu dvě řešení, a to buď určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů anebo určení otcovství soudem”¹

Pokud se dítě narodí do uplynutí třístého dne poté, co manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné, anebo poté, co byl manžel matky prohlášen za nezvěstného, je považován za otce manžel matky. *“Narodí-li se dítě ženě znovu provdané, má se za to, že otcem je manžel pozdější. I když se dítě narodilo před uplynutím třístého dne poté, co předchozí manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné.”²*

“Možnost popření otcovství manželem matky. Jde o situaci, kdy se dítě narodí v době mezi podáním návrhu na rozvod a třístým dnem po rozvodu. V takovém případě je možné, aby u soudu manžel prohlásil, že není otcem, jiný muž prohlásí, že je otcem a matka se k těmto prohlášením připojila. Takovéto “zrychlené určovací” řízení však musí být zahájeno nejpozději do jednoho roku od narození dítěte.”³

Uvedená úprava zjednodušuje vyjímečnou situaci, kdy manžel, biologický otec i matka vědí kdo je otcem a vše lze vyřídit v rámci jednoho řízení.

K určení otcovství dobrovolným prohlášením nemůže dojít dříve, dokud nenabylo právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství. Postup, uvedený v novém občanském zákoníku umožňuje tedy spojit řízení o popření a určení otcovství.

¹ CHODĚRA, O. : Partnerství, manželství a paragrafy, s. 45

² § 776 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

³ ŠEVČÍK ml., L., a kol. : Vyznejte se v novém občanském zákoníku, s. 47

Oproti Zákonu o rodině řeší nový občanský zákoník i situaci, kdy byla matka uměle oplodněna. Reaguje tak zřejmě na stav, který stále častěji v praxi nastává.

“Narodí-li se dítě, které je počato umělým oplodněním, ženě neprovdané, má se za to, že otcem dítěte je muž, který dal k umělému oplodnění souhlas.”⁴

“Není vůbec řešeno, o jaký typ umělého oplodnění jde. Přicházejí totiž v úvahu minimálně dvě variant, které se liší tím, zda je použit genetický materiál muže, který dal s umělým oplodněním souhlas, či takzvaného anonymního dárce. Z hlediska určování otcovství u umělého oplodnění je totiž zcela nerozhodné o jaký typ jde. Otcem bude vždy muž, který s umělým oplodněním konkrétní ženy souhlasil. V případě umělého oplodnění není možné otcovství popřít. Ani to není možné, když jde zcela evidentně o otcovství “umělé”, tedy nemající vztah k fyzickému oplodnění.”⁵

Otcovství může být též určeno souhlasným prohlášením matky a otce dítěte. Lze takto učinit ještě před narozením dítěte, je-li již počato. Toto prohlášení se zpravidla provádí na příslušné matrice nebo u soudu. Pokud činí prohlášení ten, kdo není plně svéprávný, buď otec nebo matka, musí tak být učiněno pouze před soudem. Ten podle okolností případu posoudí, zda ten, kdo není plně svéprávný, je schopen jednat sám. Pokud tomu tak není bude za něho jednat jeho opatrovník. Zákon výslovně nestanoví, že prohlášení o otcovství může učinit jen biologický otec dítěte. Soud ani matriční úřad nepřezkoumává pravdivost prohlášení. V případě, že matka pro duševní poruchu nemůže posoudit význam svého prohlášení, nebo pokud je získání jejího prohlášení provázeno těžko překonatelnými překážkami, nelze určit otcovství souhlasným prohlášením obou rodičů.

Pokud se matka a domnělý otec nedohodnou, může matka, dítě i muž, který tvrdí, že je otcem navrhnout, aby otcovství určil soud. Předpokládá se, že otcem dítěte je muž, který s matkou souložil méně než sto šedesát a více než tři sta dní před narozením dítěte. Otcovství nelze takto určit, pokud ho vylučují závažné okolnosti. Pokud není muž, o kterém je domněnka, že je otcem dítěte naživu, nebo pokud zemře během řízení o otcovství, je podávám návrh proti opatrovníkovi. Opatrovníka jmenuje soud.

V případě úmrtí navrhovatele během řízení, je možnost, aby pokračoval další k návrhu oprávněný. Pokud během řízení zemře muž, který tvrdil, že je otcem, může pokračovat v řízení matka nebo dítě. Jinak soud řízení zastaví.

⁴ § 778 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁵ ŠEVČÍK ml., L., a kol. : Vyznejte se v novém občanském zákoníku, s. 48

Nový občanský zákoník nestanoví pro určení otcovství žádnou lhůtu. Pokud dítě nemá otce, lze návrh na určení otcovství podat kdykoliv během jeho života. Zemře-li dítě během tohoto řízení, může podat návrh i jeho potomek, pokud má na tom právní zájem.

3.1.2. Popírání otcovství

Popírání otcovství řeší § 785 až § 793 občanského zákoníku. Oproti Zákonu o rodině, rozšiřuje možnosti, jak se při pochybnosti bránit otcovství. Významně se prodloužila lhůta, ve které je možno toto popřít.

Podle dosavadní právní úpravy, Zákonu o rodině mohl manžel do šesti měsíců ode dne, kdy má důvodné pochybnosti o tom, že je otcem dítěte, popřít u soudu otcovství. Nejpozději to však mohl udělat do tří let od narození dítěte.

Podle nového občanského zákoníku může popřít u soudu své otcovství do šesti měsíců ode dne, kdy má pochybnosti, že je otcem dítěte, které se narodilo jeho manželce. Popřít jej u soudu může až do šesti let od narození dítěte. Délka popěrné lhůty byla určena v souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva.

Ve výjimečných případech může dojít k popření otcovství i poté, co již uběhly lhůty pro popření otcovství. Další zásadní změna spočívá v tom, že bylo upuštěno od zasahování nejvyššího státního zástupce. Nyní rozhoduje soud. Otcovství lze popřít vůči matce a dítěti, pokud oba žijí. Pokud jeden nežije, popírá se vůči druhému. Nežije-li ani jeden, nelze otcovství popřít.

“Byla-li svéprávnost manžela před uplynutím popěrné šestileté lhůty omezena tak, že sám otcovství popřít nemůže, může je popřít jeho opatrovník, kterého pro tento účel jmenuje soud, a to ve lhůtě šesti měsíců od jmenování soudem.”⁶

“Otcovství nelze popřít k dítěti narozenému v době mezi stošedesátým dnem a třístým dnem od umělého oplodnění provedeného se souhlasem manžela matky, nebo se souhlasem jiného muže, když matka není vdaná, bez ohledu na to, jaké genetické látky bylo použito. To neplatí, otěhotněla-li matka dítěte jinak.”⁷

Je-li pozdějším manželem popřeno otcovství, počíná dřívějšímu manželovi šestiměsíční lhůta k popření otcovství. Tato lhůta je šest měsíců následujících poté, co se dozvěděl o

⁶ § 785 odst. 2, zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁷ § 787 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

rozhodnutí. Také matka může do šesti měsíců od narození dítěte popřít, že otcem dítěte je její manžel nebo že otcem dítěte je muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, a to ve stanovených lhůtách.

Pokud bylo otcovství určeno souhlasným prohlášením rodičů, může muž otcovství k dítěti popřít. Musí však být vyloučeno, aby mohl být otcem tohoto dítěte. Lze tak učinit do šesti měsíců ode dne, kdy bylo učiněno toto prohlášení. Dojde-li k určení otcovství před narozením dítěte, lhůta k popření může být ukončena nejpozději šest měsíců po jeho narození. Pokud je návrh na popření otcovství podán později, může být soudem rozhodnuto, že zmeškání popěrné lhůty promíjí. Musí to však vyžadovat zájem dítěte a veřejný pořádek.

“Vyžaduje-li to zřejmý zájem dítěte a mají-li být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva, může soud i bez návrhu zahájit řízení o popření otcovství, bylo-li otcovství určeno souhlasným prohlášením rodičů, ale otec dítěte takto určený nemůže být jeho otcem. Soud zpravidla současně pozastaví výkon rodičovské odpovědnosti.”⁸

Skutečnosti vylučující nebo prokázání otcovství se v praxi prokazují znaleckými posudky, zejména testem DNA. V současné době se již jiné důkazní prostředky ani nepoužívají, protože test DNA je nejspolehlivější metodou určení otcovství.

3.1.3. Osvojení

Dle § 794 občanského zákoníku se osvojením rozumí přijetí cizí osoby za vlastní. Osvojení vymezují § 794 až § 854. Proces osvojení provázejí některé změny týkající se především zvýšení ochrany biologických rodičů i přirozené rodiny. Hlavní zásadou je ochrana zájmů dítěte. Naše země je k tomu vázána i mezinárodními úmluvami i listinou základních práv a svobod. Jedním ze základních práv dítěte je právo na společný život s rodiči, nemá být od nich odloučeno, pokud to není v zájmu dítěte.

Situace osamělých rodičů se osvojení příliš netýká. Přesto může nastat situace, kdy se rodič nemůže z existenčních nebo zdravotních důvodů o své dítě starat. Poté i tato alternativa může připadat v úvahu. Nebo je možné, aby osvojil další dítě. Pokud to

⁸ § 793 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

dovoluje jeho zdravotní stav, jeho vlastnosti a způsob života zaručují, aby byl pro osvojené dítě dobrým rodičem.

“Předpokladem osvojení je takový vztah mezi osvojitelem a osvojencem, jaký je mezi rodičem a dítětem, nebo že tu jsou alespoň základy takového vztahu. Osvojení nezletilého musí být v souladu s jeho zájmy.”⁹ Dle § 796 o osvojení nezletilého rozhoduje soud na návrh toho, kdo si chce dítě osvojit. Pokud jde o osvojení dítěte z ciziny nebo do ciziny, musí být návrhovatelem připojeno rozhodnutí příslušného orgánu, který musí souhlasit s osvojením.

Novinkou, týkající se institutu osvojení, je možnost osvojit zletilého. Při osvojení zletilého podává návrh k soudu osoba, která zletilého osvojuje. Zletilý je k návrhu o osvojení připojuje. Rozhodne-li soud o osvojení, osvojitel, popřípadě osvojitelé se zapíše do matriky jako rodič, případně rodiče dítěte.

“Osvojitelem se může stát pouze zletilá a svéprávná osoba, zaručuje-li svými osobními vlastnostmi a způsobem života, jakož i důvody a pohnutkami, které jí vedou k osvojení, že bude pro osvojované dítě dobrým rodičem.”¹⁰

Osvojit dítě mohou manželé, ale i pouze jeden z manželů. Osvojitelem se může stát ve vyjimečných případech i jiná osoba. Soud tedy rozhodne o tom, že v matrice nebude zápis o druhém rodiči. Trvajícím registrovaným partnerstvím je překážka bránící, aby se některý z partnerů stal osvojitelem. Je to ukotveno v zákoně o registrovaném partnerství.

Pokud je již osvojitel rodičem jiného dítěte či dětí, hodnotí soud, zda není osvojení dalšího dítěte v zásadním rozporu se zájmy dětí osvojitele. *“Při posuzování však nejsou rozhodující majetkové zájmy. Tato výjimka vyplývá z logiky věcí, protože každé další dítě vždy bude představovat určité finanční nároky a stane se take nepominutelným dědicem osvojitele, tudíž dojde v majetkové sféře ke zmenšení podílu, který připadá na každé ze stávajících dětí.”¹¹*

Dle § 803 mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem musí být přiměřený věkový rozdíl. Co nejpodobnější přirozenému rodičovství. Neměl by být menší než šestnáct let. Pokud souhlasí s osvojením opatrovník zastupující dítě v řízení a pokud je osvojení v zájmu

⁹ § 795 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁰ § 799 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹¹ NOVOTNÝ, P., a kol. : Nový občanský zákoník, Rodinné právo, s. 116

dítěte, může být věkový rozdíl mezi výjimečně menší než šestnáct let. Horní věková hranice nebo maximální věkový rozdíl nejsou stanoveny.

Jednou z podmínek osvojení je take zdravotní stav osvojitelů, který by neměl omezovat péči o dítě. *“Ani předchozí důkladné prověřování žadatelů o osvojení není stoprocentní zárukou, že se jejich manželství nerozpadne, že ne onemocní nebo neprijdou o zaměstnání a že budou dítěti skutečně dobrými rodiči.”*¹² Přesto tento postup by měl zamezit případnému selhání po osvojení dítěte.

Dle § 804 je osvojení vyloučeno mezi osobami, kteří jsou spolu příbuzné v přímé linii a mezi sourozenci. V případě náhradního mateřství toto ustanovení neplatí.

*“O osvojení nemůže být rozhodnuto bez souhlasu dítěte, rodičů dítěte nebo osob, které jsou oprávněny dát souhlas za rodiče, popřípadě manžela osvojitele. To platí i v případě, že byl souhlas vzat zpět.”*¹³ Dosáhlo-li osvojované dítě alespoň dvanácti let je potřeba, aby s osvojením souhlasilo. Souhlasu dítěte s osvojením není potřeba jen pokud by byl postup požadující osobní souhlas osvojovaného dítěte v zásadním rozporu s jeho zájmy. Jestliže dítě není schopno posoudit důsledky svého souhlasu není ho také potřeba. Jedná-li se o dítě mladší, dává jeho jménem souhlas s osvojením jeho opatrovník. Opatrovníkem je zpravidla rozhodnutím soudu určen orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Při osvojení je třeba souhlasu obou rodičů osvojovaného dítěte, který dávají osobním prohlášením vůči soudu. Matka, která dává souhlas k osvojení svého dítěte, může tak učinit nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Otec může dát souhlas s osvojením i před uplynutím této doby. Může tak učinit, ale až po narození dítěte. Na dřívější souhlas otce nebo matky se nepřihlíží. K osvojení musí dojít do šesti let, jinak souhlas k osvojení pozbude účinnosti.

Dále zákon upřesňuje podrobností souhlasu s osvojením. Definuje co je to nezájem rodiče. Zpřesňují se pravomocí soudu a roli opatrovníka. Pokud má dítě blízké příbuzné, zjišťuje soud, zda by ti neměli zájem o dítě pečovat a vyslechne se i ten, v jehož péči se osvojované dítě právě nalézá. Jsou upřesněny podmínky předání dítěte do péče osvojitele. Před vlastním osvojením je dítě předáno osvojiteli.

¹² NOVOTNÝ, P., a kol. : Nový občanský zákoník, Rodinné právo, s. 118

¹³ § 805 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

“Péče osvojitele o osvojované dítě před osvojením trvá po dobu dostatečnou pro přesvědčivé zjištění, že se mezi osvojitelem a dítětem vytvořil takový poměr, jaký je smyslem a cílem osvojení; tato péče neskončí dříve než uplynutím šesti měsíců.”¹⁴

V této době je dítě v péči osvojitele na jeho náklad. Vyživovací povinnost po dobu, kdy je dítě v předadopční péči se pozastavuje. Toto často motivuje biologické rodiče, kteří o dítě zájem nemají, aby s jeho osvojením vyslovili souhlas.

Následky osvojení řeší § 832 až § 836 občanského zákoníku. Pokud je dítě osvojeno, zaniká jeho příbuzenský poměr s původní rodinou. Zanikají i práva a povinnosti, které z tohoto poměru vyplývaly. Pokud byl jmenován poručník, aby za rodiče tato práva a povinnosti vykonával, zanikají i jeho práva a povinnosti.

Manžele osvojitele, který je jedním z rodičů osvojence se osvojení nedotýká, ani příbuzenského poměru mezi osvojencem a tímto rodičem i jeho příbuznými. Nemění se ani práva a povinnosti, které vyplývají z tohoto poměru.

“Osvojitel je povinen informovat osvojence o skutečnosti osvojení, jakmile se to bude jevit vhodným, nejpozději však do zahájení školní docházky.”¹⁵

Dohled nad úspěšností osvojení poskytuje zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. Osvojitelům pomáhá i poradenstvím. V České republice je zprostředkování osvojení vyhrazeno orgánům sociálně právní ochrany dětí. Nelze ho zprostředkovat jinými právníckými, fyzickými osobami nebo institucemi. V souvislosti se zprostředkováním osvojení se neplatí žádné správní poplatky.

Pro tuto práci není osvojení příliš podstatné, proto další informace lze čerpat přímo v zákoně, nebo vznést dotaz u pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

3.1.4. Rodiče a dítě

Obecná ustanovení o rodičích a dítěti jsou určeny § 855 až § 859 občanského zákoníku.

Je kladen důraz na plnění povinností ze strany rodičů vůči dětem, ale i naopak. Je předpokládáno, že rodiče budou primárně aplikovat svou odpovědnost tím, že budou plnit své povinnosti a následně budou žádat plnění svých práv.

¹⁴ § 829 odst. 2, zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁵ § 836 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

“Rodiče a dítě mají vůči sobě navzájem povinnosti a práva. Těchto vzájemných povinností a práv se nemohou vzdát; učiní-li tak, nepřihlíží se k tomu.” “Účelem povinností a práv k dítěti je zajištění morálního a hmotného prospěchu dítěte.”¹⁶

Narozením dítěte vznikají rodičům povinnosti a práva spojená s osobností dítěte i práva osobní povahy. Zanikají nabytím zletilosti dítěte..

“Dítě je povinno dbát svých rodičů”¹⁷ Rodiče mají právo usměrňovat své dítě výchovnými opatřeními do té doby než se stane svéprávným. Činí tak vzhledem k schopnostem dítěte. Mohou dítě i omezit, pokud je to potřeba pro ochranu morálky, zdraví a práv dítěte nebo i ochranu práv jiných osob a veřejného pořádku. Povinností dítěte je se těmito opatřeními podřídit.

Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva. Ta zahrnují péči o dítě, především péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Je třeba dítě chránit, udržovat s ním osobní styk a zajišťovat jeho výchovu a vzdělání. Zajištění odpovídajícího bydlení, jeho zastupování a spravování jeho jmění. Rodičovská odpovědnost vzniká narozením dítěte. Jakmile dítě nabude plné svéprávnosti zaniká.

“Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud.”¹⁸ Součástí rodičovské odpovědnosti není vyživovací povinnost, proto její trvání nezávisí na nabytí zletilosti ani svéprávnosti. Vyživovací povinnost rodičů a právo dítěte na výživné je vázáno na skutečnost, zda je dítě schopno se samo žít. Právo na výživné je možné v budoucnu obnovit pokud se změní poměry dítěte.

Právo na jméno má každé dítě od narození. Stanoví to Úmluva o právech dítěte čl. 7. Určit dítěti jméno je právem i povinností rodičů. V občanském zákoníku řeší osobní jméno a příjmení § 860 až § 864. *“Právo dítěte na jméno je právem určení jeho totožnosti a sounáležitosti k rodině. Určit dítěti osobní jméno a příjmení je statusovou záležitostí, která je právem i povinností rodičů dítěte.”¹⁹* Rozlišuje se zde několik situací, které mohou nastat v souvislosti s určováním příjmení dítěte.

¹⁶ § 855 odst.1,2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁷ § 857 odst. 1, zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁸ § 858 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁹ NOVOTNÝ, P., a kol. : Nový občanský zákoník, Rodinné právo, s. 140

Dítě dostane příjmení, které bylo určené při uzavření manželství svých rodičů pro společné děti manželů. Pokud nejsou rodiče sezdáni, bude mít dítě příjmení jednoho z nich. Pokud tak neučiní, určí ho soud. Totéž se vztahuje i na křestní jméno dítěte. Pokud je znám pouze jeden z rodičů, dostane dítě jeho příjmení a zároveň určí i jeho křestní jméno. Narodí-li se dítě matce do uplynutí třicátého dne poté co manželství zaniklo, zapíše se do knihy narození příjmené dohodnuté při uzavření manželství. *“Uzavře-li manželství matka dítěte, jehož otec není znám, mohou matka dítěte a její manžel shodně prohlásit před matričním úřadem, že příjmení určené pro jejich ostatní děti bude mít i toto dítě.”*²⁰

U dítěte staršího patnácti let, je potřeba, aby se změnou svého příjmení souhlasilo. Není-li znám žádný z rodičů, určí jméno a příjmení soud i bez návrhu. Problematikou určení osobního jména se podrobněji zabývá zákon o matrikách. Je zde například určeno kolik jmen může být dítěti zapsáno. Jaké jméno nelze do matriční knihy zapsat nebo za jakých podmínek lze zapsat cizojazyčné jméno.

Pojem rodičovská odpovědnost je v novém občanském zákoníku oproti zákonu o rodině rozšířen. Rodičovskou odpovědnost upravují § 865 až §879 Občanského zákoníku. Zahrnuje povinnosti a práva rodičů spočívající v péči o dítě, o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Ochrana dítěte, udržování osobního styku s dítětem, zajišťování jeho výchovy a vzdělání. Dále určení místa jeho bydliště, zastupování a spravování jeho jmění. Rodičovská odpovědnost vzniká narozením dítěte a zaniká nabytím jeho svéprávnosti. Nelze se jí vzdát. Náleží stejně oběma rodičům dítěte. Pokud jí nebyl zbaven, má ji každý rodič. Pokud byla rodiči omezena jeho svéprávnost, rozhoduje soud současně i o jeho rodičovské odpovědnosti. Soud rozhoduje podle zájmu dítěte, jak omezí rozsah či způsob, jak mají rodičovskou odpovědnost vykonávat. Pokud rozhoduje soud o zájmech dítěte, musí mu být poskytnuty potřebné informace, aby bylo schopno si vytvořit vlastní názor, který soudu sdělí. Zjistí-li, že dítě není schopno informace přijmout, vytvořit si vlastní názor nebo ho sdělit, informuje soud a vyslechne toho, kdo je schopen zájmy dítěte ochránit. Musí se jednat o osobu, jejíž zájmy nejsou v rozporu se zájmy dítěte. Pokud je dítě starší dvanácti let, považuje se za schopné informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a sdělit ho. Soud k tomuto přihlíží.

²⁰ § 862 odst. 2, zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

“Výkon rodičovské odpovědnosti nezletilého rodiče, který dříve přiznáním svéprávnosti nebo uzavřením manželství nenabyl plné svéprávnosti, je až do doby, kdy nabude plnou svéprávnost, pozastaven. To neplatí o výkonu povinnosti a práva péče o dítě, ledaže soud vzhledem k osobě rodiče rozhodne, že výkon také této povinnosti a tohoto práva se pozastavuje až do doby, kdy rodič nabude plnou svéprávnost.”²¹

Rodičovská odpovědnost rodiče, jehož svéprávnost byla v této oblasti omezena, je po dobu omezení jeho svéprávnosti pozastavena. Soud může rozhodnout, že rodiči zachová výkon povinnosti a práva péče o dítě a osobního styku s dítětem. Pokud brání rodiči ve výkonu jeho rodičovské odpovědnosti závažná okolnost, může soud rozhodnout s ohledem na dítě, že výkon rodičovské odpovědnosti tohoto rodiče pozastavuje. Soud může rodičovskou odpovědnost omezit, pokud ji rodič nevykonává řádně nebo, je-li to v zájmu dítěte. Rozsah tohoto omezení musí stanovit. Soud může zbavit rodiče jeho rodičovské odpovědnosti pokud ji zanedbává nebo zneužívá. *“Spáchal-li rodič proti svému dítěti úmyslný trestný čin, nebo použil-li rodič své dítě, které není trestně odpovědné, ke spáchání trestného činu, nebo spáchal-li rodič trestný čin jako spolupachatel, návodce, pomocník či organizátor trestného činu spáchaného jeho dítětem, posuzuje soud nejsou-li tu důvody pro zbavení rodiče jeho rodičovské odpovědnosti.”²²*

I po zbavení rodiče jeho rodičovské odpovědnosti, může zůstat rodiči právo osobně se stýkat s dítětem pokud tak soud rozhodne s přihlédnutím k zájmu dítěte. Soud může i rozhodnout o zbavení všech nebo jen některých povinností a práv. Týká se to například práva dát souhlas k osvojení. Na jeho vyživovací povinnost k dítěti nemá toto vliv.

Rodičovská odpovědnost je rodiči vykonávána v souladu se zájmy jejich dítěte. Rodiče sdělí dítěti vše potřebné před rozhodnutím, které se ho týká. Dítě má možnost si vytvořit vlastní názor o dané záležitosti. Rodičům jej poté sdělí. Pokud si není schopno názor vytvořit nebo informace přijmout k tomuto se nepřihlíží. Rodiče by měli názor dítěte brát v úvahu a věnovat mu pozornost. Rodičovská odpovědnost je vykonávána rodiči ve vzájemné shodě.

“Zákoník připouští, že pokud hrozí nebezpečí z prodlení při rozhodování o záležitostech nezletilého, je jeden z rodičů oprávněn přijmout rozhodnutí bez znalosti názoru druhého rodiče, ale je povinen neprodleně druhého rodiče informovat o stavu věci. Při jednání

²¹ § 868 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

²² § 871 odst. 2, zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

*rodiče v záležitosti dítěte vůči třetí osobě se má za to, že je tato osoba v dobré víře, že rodič jedná se souhlasem druhého rodiče.”*²³

Soud rozhoduje na návrh jednoho rodiče, pokud se rodiče nedohodnou v záležitosti, která je pro dítě důležitá, nebo pokud byl jeden rodič z rozhodování o významné záležitosti druhým rodičem vyloučen. Týká se to závažnějších lékařských zákroků, místa bydliště, volby vzdělání nebo pracovního uplatnění dítěte. Pokud některý z rodičů nežije, není znám, má omezenou nebo pozastavenou rodičovskou odpovědnost, vykonává rodičovskou odpovědnost druhý rodič. Nemá-li rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu žádný z rodičů, je-li výkon rodičovské odpovědnosti obou rodičů pozastaven, jmenuje soud dítěti poručníka. Tomu poté náleží povinnosti a práva rodičů nebo jejich výkon. Pokud je rodičovská odpovědnost rodičů omezena nebo je-li omezen její výkon, jmenuje soud dítěti opatrovníka.

*“Při právním jednání vůči dítěti, které není způsobilé ve věci samostatně právně jednat, postačí jednání i jen vůči jednomu z rodičů jako zástupci dítěte.”*²⁴

Vyživovací povinnost vůči dítěti trvá nezávisle na tom, byl-li rodič omezen, zbaven výkonu rodičovské zodpovědnosti nebo byla-li mu pozastavena. Pro rozhodnutí soudu, které se týká rozsahu rodičovské odpovědnosti by měly být určující zájmy dítěte. Je povinností soudu poskytnout před rozhodnutím, které se dotýká jeho zájmu informace, aby si mohl vytvořit názor a tento soudu sdělit.

Péče o dítě a jeho ochrana je dána § 880 až § 886 občanského zákoníku. Vykonávají ji rodiče způsobem a v míře odpovídající stupni vývoje dítěte. Rodiče jsou tedy povinni přizpůsobit svoji péči věku dítěte a jeho potřebám. *“Jiné povinnosti mají rodiče k novorozenci, batoletě a jiné k téměř zletilému jedinci. V každé etapě vývoje dítěte se tedy mění nejen potřeby a požadavky dítěte, ale i rozsah a míra naplňování výkonu rodičovské odpovědnosti rodičů vůči dítěti”*²⁵

Při rozhodování o vzdělání nebo o pracovním uplatnění dítěte rodiče berou v úvahu názor, schopnosti a nadání dítěte. Dohled nad dítětem, péči o něj a jeho ochranu mohou rodiče svěřit jiné osobě. Toto nemusí mít vliv na trvání ani rozsahu rodičovské odpovědnosti.

²³ NOVOTNÝ, P., a kol. : Nový občanský zákoník, Rodinné právo, s. 154

²⁴ § 879 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

²⁵ NOVOTNÝ, P., a kol. : Nový občanský zákoník, Rodinné právo, s. 156

Je-li dítě protiprávně zadržováno jinou osobou, mají rodiče právo žádat, aby jim bylo dítě předáno zpět. Toto platí i mezi rodiči navzájem. Právo k navrácení dítěte má i ten, kdo o dítě oprávněně pečuje.

*“Rodiče a dítě si jsou povinni pomoci, podporou a ohledem na svou důstojnost.”*²⁶ Měli by tedy respektovat navzájem své soukromí, názory druhého a pomáhat si. Pomoc dětí musí být přiměřená jeho věku a školním povinnostem. Vzhledem k tomu, že rodiče mají hlavní úlohu ve výchově dětí, měli by se chovat tak, aby způsobem života a chováním jim byli dobrým příkladem. Rodiče mohou při výchově použít přiměřené výchovné prostředky. Nesmí ohrozit zdraví dítěte, jeho rozvoj a nesmí se dotýkat lidské důstojnosti dítěte. Dítě má být chráněno před tělesným nebo duševním násilím, nesmí být uráženo či zneužíváno. Všeobecně se ustupuje od tělesných trestů, jsou považovány za nevhodné. Měli by zvážit, jaký dopad bude trest mít.

Z nového občanského zákoníku plyne, že pečuje-li o dítě jen jeden z rodičů, s kterým žije v domácnosti manžel nebo partner rodiče dítěte, může se také podílet na výchově dítěte. Nevyžaduje se schválení soudem.

I dítě by se mělo též podílet na péči o chod domácnosti. Tato povinnost trvá do doby poskytování výživy dítěti. Dítě by se mělo pomáhat v domácnosti prací. Pokud má vlastní příjem i peněžitými příspěvky.

Dítě má právo stýkat se se svými rodiči. Soud může rozhodnout, že je potřeba v zájmu dítěte styk omezit nebo zakázat.

“Výkon práva rodičů udržovat osobní styk s dítětem nemohou rodiče svěřit jiné osobě.

*Dítě, které je v péči jen jednoho rodiče, má právo stýkat se s druhým rodičem v rozsahu, který je v zájmu dítěte. I tento rodič má právo stýkat se s dítětem, pokud soud styk neomezí nebo nezakáže. Mohou být také určeny podmínky styku, místo, i osoby, které se smějí, popřípadě nesmějí styku účastnit.”*²⁷ Povinností rodiče, který má dítě v péči, je umožnění styku s druhým rodičem. Musí dítě řádně připravit, motivovat a v potřebném rozsahu s druhým rodičem spolupracovat. Dítě má právo se výjádřit v soudním řízení ke všemu, co se ho dotýká. Nemůže být nuceno stýkat se s osobami, které nemá rádo.

²⁶ § 883 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

²⁷ § 888 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Oba rodiče by spolu měli spolupracovat. Neměli by narušovat vztah dítěte k druhému rodiči nebo mu výchovu dítěte ztěžovat. Rodič, který má dítě v péči by měl být informován, jakým způsobem bude dítě trávit čas s druhým rodičem, aby ho mohl psychicky připravit případně vybavit potřebným oblečením. Stejně tak by se měli rodiče informovat o aktuálním zdravotním stavu dítěte. Praxe spíše ukazuje, že rodiče spolu příliš nekomunikují a potřebné informace si nesdělují.

V současné době, i když to není zákonem upraveno je soudy nařizován i nepřímý styk dítěte s rodičem. Děje se tak pomocí telekomunikačních prostředků.

Pokud rodič, který má dítě v péči bezdůvodně trvale či opakovaně brání druhému rodiči ve styku s dítětem, je možno žádat nové rozhodnutí soudu o tom, který z rodičů má mít dítě nadále ve své péči. Soud posuzuje, zda by nebylo vhodnější svěřit dítě do péče druhého rodiče, který by nebránil styku dítěte s druhým rodičem. Definicí bránění ve styku občanský zákoník neobsahuje. V praxi je to zpravidla obstrukční chování, kdy ten co má dítě v péči maří styk tím, že se v určený termín nedostaví na místo pro předání nebo oddaluje styk, vymýšlí si důvody proč dítě nepředat.

Zastupování dítěte patří do rodičovské odpovědnosti. Dítě, které nenabylo svéprávnosti musí mít možnost také právně jednat. V pracovněprávních vztazích může nezletilý právně jednat od 15 let věku a pokud dokončil povinnou školní docházku. Mladší 15 let může také uzavřít pracovní smlouvu. Smí vykonávat pouze uměleckou, kulturní, reklamní nebo sportovní činnost. Zákonný zástupce může tuto smlouvu zrušit nebo rozvázat pracovní poměr.

“Dítě, které není právně způsobilé zastupují rodiče. Je to jejich právo, ale i povinnost. Každý z rodičů může jednat sám, ale platí, že oba dva jsou společnými zástupci dítěte. V případě, že by se rodiče nedohodli, který z nich učiní za dítě potřebný krok, např. podpis smlouvy, rozhodne soud o tom kdo dítě zastoupí a též jakým způsobem”²⁸ Pokud rodič nemůže dítě zastoupit nebo by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi ním a dítětem nebo mezi dětmi těchto rodičů, jmenuje soud dítěti kolizního opatrovníka. Kolizní opatrovník je jmenován vždy při řízení v opatrovnických věcech, ve věcech majetkových, dědictví, osvojení, určení nebo popření otcovství. Zpravidla to bývá orgán sociálně právní ochrany dítěte. *“Rodiče jako zákonní zástupci mohou pro vyřízení záležitosti dítěte, nejedná-li se o*

²⁸ ŠEVČÍK ml., L., a kol. : Vyznejte se v novém občanském zákoníku. s. 56

*záležitost osobního stavu, uzavřít smlouvu o zastoupení osobou s odbornými znalostmi, popřípadě i jinou vhodnou osobou.*²⁹ Smlouva o zastoupení uzavřená dítětem nemá vliv na zákonné zastoupení rodiči. Nedohodnou-li se zákonný a smluvní zástupce, rozhodne soud v souladu se zájmy dítěte.

Dojde-li k popření otcovství, právní jednání učiněná otcem, který byl zákonným zástupcem zůstávají v platnosti.

3.1.5. Péče o jmění dítěte

*“Rodiče mají povinnost a právo pečovat o jmění dítěte, především je jako řádní hospodáři spravovat. S peněžními prostředky, o kterých lze předpokládat, že nebudou zapotřebí k úhradě výdajů souvisejících s majetkem dítěte, musí bezpečně nakládat.”*³⁰ Pokud tuto poruší a nechovají se jako řádní hospodáři, jsou povinni nahradit dítěti škodu, která z toho vznikla společně a nerozdílně. Pokud se rodiče nedohodnou o podstatných věcech při péči o jmění dítěte, rozhodne za ně na jejich návrh soud.

Právní jednání, týkající se současného nebo budoucího jmění dítěte nebo některé součásti tohoto jmění, potřebuje souhlas soudu. Není ho třeba, pokud se jedná o běžné záležitosti, nebo záležitosti výjimečné, týkající se zanedbatelné majetkové hodnoty. Mezi výjimečné právní jednání je uváděno uzavírání smluv o stavebním spoření nebo s mobilními operátory. Tyto smlouvy uzavírají rodiče za dítě, ale plní za ně ze smluv vyplývající povinnosti.

Ustanovení § 898 odst. 2 občanského zákoníku uvádí výčet právních jednání, se kterým vždy musí souhlasit soud.

- a) nabývá nemovitou věc nebo její část a kterým s ní nakládá,*
- b) zatěžuje majetek jako celek nebo jeho nikoli nepodstatnou část,*
- c) nabývá dar, dědictví nebo odkaz nikoli zanedbatelné majetkové hodnoty, nebo takový dar, dědictví nebo odkaz odmítá, nebo takový dar nebo dar představující nikoli nepodstatnou část jeho majetku poskytuje, nebo*
- d) uzavírá smlouvu zavazující k opětovnému dlouhodobému plnění, smlouvu úvěrovou nebo obdobnou, nebo smlouvu týkající se bydlení, zejména nájmu.*

²⁹ § 894 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

³⁰ § 896 odst. 1, zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Pokud rodič nemá souhlas soudu, nepřihlíží se k právnímu jednání rodiče. To co rodiče získají použitím majetku nezletilého, nabývá dítě. Může to být i záporná hodnota. Příjmy z majetku dítěte upravuje § 900 občanského zákoníku. Pokud ho rodiče nepoužijí k řádné správě majetku dítěte, použijí ho k výživě dítěte. Rodiče mohou, v případě potřeby použít zbývající zisk z majetku dítěte jako jeho příspěvek na vlastní výživu nebo na výživu nezletilého sourozence dítěte. Musí s dítětem žít v rodinné domácnosti. Použití zisk z majetku dítěte nelze, pokud je z důležitých důvodů nezbytné zachovat je pro dítě na dobu po nabytí svéprávnosti dítěte. Jedná se například o tvorbu úspor pro přípravu na budoucí povolání nebo pokud má dítě nepříznivý zdravotní stav a je zřejmé, že bude v budoucnu tyto prostředky potřebovat na úhradu zvýšených potřeb s tím související.

Majetek dítěte mohou rodiče použít k výživě vlastní a sourozence dítěte jen se souhlasem soudu. Lze ho použít tehdy, pokud by bez zavinění osob, které mají vyživovací povinnost k dítěti, vznikl výrazný nepoměr mezi poměry dítěte a poměry povinných osob. V případě, že by byl majetek použit bez souhlasu soudu, je povinnost ho nahradit, jedná se o bezdůvodné obohacení.

“Povinnost a právo rodiče pečovat o jmění dítěte zaniká prohlášením úpadku na majetek rodiče a nabytím plné svéprávnosti dítěte. Není-li k dispozici druhý rodič v případě prohlášení úpadku na majetek rodiče, který by mohl o jmění dítěte pečovat, soud dítěti jmenuje i bez návrhu opatrovníka pro správu jmění.”³¹ Tímto je omezena rodičovská odpovědnost. Toto omezení je možno zrušit po uplynutí tří let od zrušení konkursu. Soud může na návrh rodiče nebo opatrovníka pro správu jmění dítěte omezení rodičovské odpovědnosti zrušit, pokud obnovení povinnosti a práva rodiče pečovat o jmění dítěte není v rozporu se zájmy dítěte.

Nabytím svéprávnosti má dítě právo převzít si svůj majetek. Rodiče mu odevzdají jmění, které spravovali. Fyzicky mu předají součásti jeho majetku, případně na něj převedou jejich správu. Podají dítěti vyúčtování ze správy jmění bez zbytečného odkladu, nejpozději však do šesti měsíců ode dne, kdy dítě nabylo plné svéprávnosti. Jestliže jej dítě nežadá, není vyúčtování potřeba. Na vyúčtování by měli mít zájem i samotní rodiče, aby bylo jasné co není jměním rodičů. Jaké byly výnosy a za jakých nákladů jich bylo dosaženo.

Vzniknou-li rodičům při správě jmění jejich dítěte nebo v souvislosti s ní náklady, mohou žádat úhradu těchto nákladů. Rodiče mohou žádat i přiměřenou odměnu za správu jmění.

³¹ NOVOTNÝ, P., a kol. : Nový občanský zákoník, Rodinné právo, s. 165

Tu mohou žádat pokud správa byla značně obtížná kvůli obsáhlosti nebo rozmanitosti majetku a rodiče byla správa rádně vykonávána. Soud může tuto odměnu přiznat již v průběhu výkonu správy jmění.

Předání a převzetí jmění dítětem nemá vliv na odpovědnost rodičů za jeho správu. V případě, že se později zjistí, že jmění nebylo spravováno řádně, je možno požadovat po rodičích náhradu škody.

Jestliže by zájmy dítěte mohly být ohroženy, jmenuje soud i bez návrhu opatrovníka pro správu jmění dítěte. Především jsou-li tu společná majetková práva dítěte a rodičů nebo jeho sourozenců. Při určení opatrovníka jsou rodiče ve výkonu povinností a práv ve vztahu ke jmění dítěte omezeni. Určení opatrovníka mohou iniciovat i rodiče, jestliže jmení není zanedbatelné a vyžaduje odborné znalosti.

3.1.6. Výkon rodičovské odpovědnosti po rozvodu manželství

Soud začne posuzovat návrh na rozvod manželství jen pokud je pravomocné rozhodnutí o péči dítěte. Opatrovnický soud rozhoduje o poměrech k dítěti před i po rozvodu. Soud by měl především zvážit zájem dítěte. Souhlasné stanovisko rodičů soud nerespektuje pouze tehdy, vyžaduje-li to zájem dítěte. Při rozhodování o péči soud posuzuje vztah dítěte k rodičům, ale také k sourozencům, popřípadě i k prarodičům. Sourozenci by měli vyrůstat společně v jedné rodině. Je tím zachována sourozenecká sounáležitost a podpora. Pokud se dítě stýkalo se svými prarodiči je zájmem dítěte i udržování těchto vztahů.

Dítě může být soudem svěřeno do péče jednoho z rodičů, do střídavé péče, nebo do společné péče rodičů. Dítě může soud svěřit i do péče jiné osoby, je-li to v zájmu dítěte. V případě svěřeni do společné péče, je potřeba souhlasu obou rodičů. Dosavadní zkušenosti se střídavou péčí, která byla zavedena podle zahraničních vzorů se s ohledem na psychiku dětí zdá jako méně vhodná a soudy spíše preferují péči jednoho z rodičů před péčí střídavou. Není jednotný názor na tuto problematiku. Tam, kde nefunguje komunikace mezi rodiči střídavá výchova není vhodná. Dítě se stává prostředkem pro vyřizování účtů svých rodičů. Mělo by být rozhodnuto především v zájmu dítěte, který je upřednostněn před právem jeho rodičů. Soud by měl brát ohled na osobnost dítěte, jeho vlohy a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů. Který z rodičů

dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho výchovu. U kterého z rodičů má dítě lepší předpoklad svého vývoje a výchovné schopnosti každého z rodičů. Jaká je současná a očekávaná stálost výchovného prostředí, v němž má dítě žít. *“Soud dbá při rozhodování o svěřeni dítěte do péče na právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi, na právo druhého rodiče, jemuž dítě nebude svěřeno, a na pravidelnou informaci o dítěti.”*³² Je posuzována také schopnosti rodičů dohodnout se na výchově dítěte.

Soud rozhodne o úpravě péče rodičů nezletilého dítěte, kteří spolu nežijí a nedohodnou-li se o úpravě péče. Soud rozhoduje i bez návrhu. Právě tak rozhodne soud i pokud se změni poměry rodičů, ze kterých soud vycházel při svěřeni do péče nebo úpravy rodičovské odpovědnosti.

3.1.7. Vyživovací povinnost

Vyživovací povinnost mezi manželi nedoznala takřka žádných změn. I nadále vychází z principu, že manželé mají právo na stejnou životní úroveň. Aby toho bylo dosaženo mají k sobě navzájem vyživovací povinnost.

Vyživovací povinnost rozvedených manželů, vyživovací povinnost mezi předky a potomky vykazuje určitá specifika. Mezi vyživovací povinnost patří i zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce.

V případě, že se manželství rozpadlo, ale manželé spolu žijí ve společné domácnosti, je možno se obrátit na soud, aby nařídil ekonomicky silnějšímu partnerovi platit výživné. Většinou toto žádají u soudu manželky, které pečují o děti, jsou v důchodovém věku nebo kvůli nemoci jsou finančně závislé na manželovi.

*“Vyživovací povinnost rodičů vůči dítěti předchází vyživovací povinnosti prarodičů a dalších předků vůči dítěti. Vzdálenější příbuzní mají vyživovací povinnost, jen nemohou-li ji plnit bližší příbuzní. Nejedná-li se o poměr rodičů a dítěte, předchází vyživovací povinnost potomků vyživovací povinnosti předků.”*³³ Oproti zákonu o rodině je v občanském zákoníku začleněna vzájemná vyživovací povinnost mezi předky a potomky navzájem. I potomci by se měli v případě potřeby postarat o své předky.

³² NOVOTNÝ, P., a kol. : Nový občanský zákoník, Rodinné právo, s. 168

³³ § 910 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Výživné se určuje, pokud oprávněný není schopen sám se živit. V případě nezletilého dítěte, které není plně svéprávné, i když má vlastní majetek, má take nárok na výživné, ale jen pokud zisk z majetku spolu s příjmem z výdělečné činnosti nestačí k jeho výživě.

Je dáno, že pokud není určeno jinak, platí se výživné v pravidelných dávkách a je splatné měsíc dopředu. Výživné na nezletilé dítě lze přiznat tři roky zpětně, v ostatních případech se přiznává zahájením soudního jednání. Při změně poměrů lze výživné i snížit, přičemž spotřebované výživné se nevrací.

Při určování výše výživného jsou posuzovány odůvodněné potřeby oprávněného a jeho majetkové poměry. Zjišťují se schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného. Také se prověřuje, zda se povinný nevzdal bez důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu. Nepodstupuje-li nepřiměřená majetková rizika.

Nestandardní situace nastává, pokud je povinný umístěn do vazby nebo odsouzen k výkonu trestu. Vyživovací povinnost sice zůstává zachována, vymahatelnost je v tomto případě obtížná. Zjišťování majetkových poměrů bývá v praxi problematické, zvláště pokud se jedná o podnikatelské aktivity. Zvláště u nezletilých dětí se přihlíží i k tomu, zda povinný o oprávněného pečuje. Jakým způsobem a v jaké míře. Zda poskytuje oprávněnému i jiná plnění nad rámec určeného výživného.

*“Je-li více osob povinných, které mají vůči oprávněnému stejné postavení, odpovídá rozsah vyživovací povinnosti každé z nich poměru jejich majetkových poměrů, schopností a možností k majetkovým poměrům, schopnostem a možnostem ostatních.”*³⁴

3.1.8. Výživné mezi rodiči, dětmi, předky a potomky

V § 915 občanského zákoníku je uvedeno, že *“životní úroveň dítěte má být zásadně shodná s životní úrovní rodičů. Toto hledisko předchází hledisku odůvodněných potřeb dítěte.”*

Výživné tedy nemusí sloužit pouze na základní potřeby. Umožní-li to majetkové poměry povinného lze z výživného tvořit úspory. V případě, že rodinnou domácnost opustí ekonomicky silný rodič, má dítě právo na takové výživné, aby nepoklesla jeho dosavadní životní úroveň. Pokles životní úrovně by mohl také ovlivnit rozhodování dítěte, se kterým s rodičů dál žít. Proto se jeví toto hledisko při určování výživného jako správné. *Pokud se*

³⁴ § 915 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

rodiče nedohodnou na konkrétní částce, stanoví výši výživného soud. V průběhu života dítěte se částka může měnit, stejně jako se mění jeho nároky. Pokud mají rodiče více společných dětí, určují se konkrétní měsíční částky každému dítěti zvlášť.³⁵

I dítě je povinno zajistit svým rodičům slušnou výživu. Rodič se stane oprávněným, pokud se stane odkázaným na pomoc dítěte. Důvodem může být, že kvůli svému věku nebo zdravotnímu stavu nebude moci pracovat, případně výše jeho důchodu bude nedostatečná.

Při stanovení výživného je osoba výživou povinná soudu řádně doložit své příjmy. Má předložit všechny listiny a další podklady pro zhodnocení majetkových poměrů. Neumožní-li povinný soudu zjistit skutečnosti potřebné pro rozhodnutí má se za to, že průměrný měsíční příjem této osoby činí pětadvacetinásobek částky životního minima jednotlivce podle jiného právního předpisu. V praxi se stává, že oprávněná osoba vyhledává a zjišťuje majetek povinného a soud na to při dokazování upozorňuje.

“Za přínosné lze považovat nové ustanovení, které umožňuje v odůvodněných a zvláštního zřetele hodných případech uložit povinné osobě, aby složila zálohu na výživné splatné v budoucnu”³⁶ I nadále budou tyto prostředky majetkem povinného a do vlastnictví dítěte přecházejí jednotlivé částky. Měly by být stanoveny podmínky pro čerpání z účtu, na který byla celková částka poukázána.

Výživné a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce je nárokem matky dítěte vůči otci dítěte, který není jejím manželem. Většinou je toto výživné určované v případě, že otec dítěte nesetrvá v partnerském vztahu se ženou, s kterou čeká společné dítě ať je to jeho nebo matčino rozhodnutí. Matka dítěte, která není provdána za otce svého dítěte má právo, aby jí otec dítěte poskytl příspěvek na výživu po dobu dvou let od narození dítěte a přiměřeně přispěl na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem. V souvislosti s těmito událostmi dochází většinou k poklesu příjmu matky a naopak zvýšená spotřeba. Nákup těhotenského oblečení, zvýšené nároky na výživu nebo náklady na zdravotní péči. Tato povinnost vzniká i muži, jehož otcovství je pravděpodobné a to i v případě, že se dítě nenarodí živé. Soud může rozhodnout, aby otec částku poskytl předem.

³⁵ HATAK, V., V. Hanáková. : Rodinný právník, s. 121

³⁶ NOVOTNÝ, Petr., a kol. : Nový občanský zákoník, Rodinné právo, s. 82

Právo na uplatnění nároku uplyne po dvou letech od narození dítěte. Výživné se určuje především s přihlédnutím k příjmu matky. Zkoumají se i možnosti povinného. I toto výživné se plní v pravidelných částkách a je splatné měsíc dopředu.

3.1.9. Zvláštní opatření při výchově dítěte

Jestliže se dítě dostane do situace, kterou je ohroženo. Ocitne-li se ve stavu nedostatku řádné péče bez ohledu na to, zda tu je či není osoba, která má právo o ně pečovat jsou dány mechanismy, jak tuto situaci řešit. Aby nebyl život dítěte, jeho normální vývoj nebo jeho jiný důležitý zájem vážně ohrožen, má soud právo předběžně upravit poměry dítěte na nezbytně nutnou dobu. V rozhodnutí soudu nepřekáží ani pokud není dítě řádně zastoupeno. Pokud to vyžaduje zájem dítěte a pokud tak neučiní orgán sociálně-právní ochrany dětí, může soud

“a) napomenout vhodným způsobem dítě, rodiče, osobu, do jejíž péče bylo dítě svěřeno, popřípadě toho, kdo narušuje řádnou péči o dítě,

b) stanovit nad dítětem dohled a provádět jej za součinnosti školy, orgánu sociálně-právní ochrany dětí, popřípadě dalších institucí a osob, které působí zejména v místě bydliště nebo pracoviště dítěte, nebo

c) uložit dítěti nebo rodičům omezení bránící škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména zákazem určitých činností.”³⁷ Napomenutí je využíváno tam, kde je předpoklad, že tento způsob bude dostačující pro nápravu. Lze ho uložit i třetí osobě a nařídit jim určité jednání.

Dodržování výchovných opatření je sledováno soudem obvykle ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, školou, popřípadě dalšími osobami nebo institucemi. Pokud soud vyhodnotí, že uložené výchovné opatření není efektivní, může být nařízena ústavní výchova. Pokud je péče o dítě svěřena soudem jiné osobě a ta není schopna se na výkonu péče s rodiči dohodnout, rozhodne na návrh některého ze zúčastněných soud.

3.1.10. Vztahy mezi dítětem a jinými příbuznými a dalšími osobami

V případě, že je to v zájmu dítěte je dáno dle § 927 občanského zákoníku právo styku s dítětem osobám příbuzným s dítětem, ať blízce či vzdáleně, ale i osobám dítěti společensky

³⁷ § 929 odst. 1, zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

blízkým, má-li k nim dítě citový vztah. Musí být prokázáno, že tento vztah je oboustraný a není přechodný. Trvalé odloučení a nedostatek styku s těmito osobami pro dítě způsobuje újmu. Toto právo na styk má i dítě, proto může podávat návrh k soudu i opatrovník dítěte, zpravidla orgán sociálně právní ochrany.

3.2. Poručenství a jiné formy péče o dítě

*“Poručenství se někdy označuje jako rozšířená pěstounská péče, protože poručník je totiž namísto rodičů zákonným zástupcem dítěte a má vůči dítěti všechna práva a povinnosti jako rodič.”*³⁸ Vyjímkou je vyživovací povinnost, tu poručník vůči dítěti nemá. Poručenská péče se stanovuje v případě, že žádný z rodičů nevykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu.

Poručník je jmenován soudem v případě, že rodiče nežijí, nejsou známi, byli zbaveni rodičovské odpovědnosti, výkon rodičovské odpovědnosti jim byl pozastaven nebo mají omezenou svéprávnost.

Soud může s ohledem na osobu poručníka nebo poměry dítěte vymezit povinnosti a práva úžeji. Jsou také brány v úvahu důvody, proč mají rodiče omezeny práva a povinnosti. Rodiče nemohou do práce poručníka zasahovat. Poručníkem se zpravidla stává orgán sociálně-právní ochrany dětí jako veřejný poručník až do doby, než je soudem jmenován jiný poručník a ten se neujme své funkce.

*“Do péče poručníka zpravidla bývají svěřovány děti, které jsou sice právně volné, ale těžko se jim hledají osvojitelé z důvodu duševního a zdravotního postižení, vyššího věku nebo handicapů.”*³⁹ Poručník nemá vůči dítěti vyživovací povinnost, naopak má nárok na finanční zabezpečení jako pěstoun. Soudu musí poručník předkládat zprávy o průběhu jeho péče, jak se dítě vyvíjí a prospívá. Pokud je třeba rozhodnutí, které není běžnou záležitostí je třeba schválení soudu. Poručníka mohou doporučit i rodiče, soud ho stanoví, pokud to není v rozporu se zájmy dítěte. Často soud jmenuje poručníkem někoho z příbuzných nebo někoho, kdo je dítěti blízký. Pokud nikdo takový není je vybíráno z evidence žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči.

³⁸ NOVOTNÝ, P., a kol. : Nový občanský zákoník, Rodinné právo, s. 171

³⁹ NOVOTNÝ, P., a kol. : Nový občanský zákoník, Rodinné právo, s. 172

Hlavní rozdíl mezi poručníkem a pěstounem je, že poručník je zákonným zástupcem dítěte. Nepotřebuje svolení rodičů, pouze v závažných věcech musí žádat o souhlas soudu. Poručenství zaniká buď rozhodnutím soud, např. při porušení jeho povinností poručníkem. Nabytím rodičovské odpovědnosti alespoň jednoho rodiče. Pokud se dítě stane svéprávným, poručník nebo dítě zemře.

Opatrovnictví dítěte se řídí § 943 až § 946 občanského zákoníku. Opatrovník je soudem jmenován dítěti, ale i např. nesvéprávné dospělé osobě v případě střetu zájmů dítěte a zákonného zástupce. Pokud nehájí zákonný zástupce dostatečně zájmy dítěte nebo stanovili tak zákon v soudním nebo správním řízení. Opatrovník má právo podat návrh k soudu na zahájení řízení tehdy, je-li to v zájmu dítěte zapotřebí.

Opatrovník má obdobná práva a povinnosti jako poručník. Daného zadání diplomové práce se poručenství dotýká jen okrajově stejně tak jako opatrovnictví. Další informace spojené s tímto tématem jsou zmíněné v souvislosti se sociálně právní ochranou dětí.

Další možností, kterou umožňuje zákon, pokud o dítě nemůže osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník je svěřením dítěte soudem do osobní péče jiného člověka než rodiče. Při výběru je dáвана přednost příbuznému nebo jiné blízké osobě, která poskytuje záruky, že bude o dítě řádně pečováno. Není náhradou pěstounské, předpěstounské péče ani péče předcházející osvojení. Svěřením do péče pečující osoby má přednost před ústavní výchovou. *“Pečující osoba musí skýtat záruky řádné péče, mít bydliště na území České republiky a souhlasit se svěřením dítěte do osobní péče.”*⁴⁰ Rodiče mají povinnost s ohledem na jejich možnosti platit v rukám pečující osoby výživné.

Další náhradní formou rodinné péče je pěstounství. Soud o ní může rozhodnout na dobu, po kterou rodiče nemohou osobně pečovat o dítě. Během trvání pěstounské péče mají rodiče právo se s dítětem osobně a pravidelně stýkat i právo na informace o dítěti, pokud to není v rozporu se zájmy dítěte. Při svěřením dítěte do pěstounské péče trvá vyživovací povinnosti rodičů k dítěti. Jako v dalších případech náhradní rodinné péče má i pěstounská péče přednost před ústavní. Soud svěřuje dítě do péče pěstounů, jestliže je předpoklad, že důvody proč rodiče nemohou pečovat o své dítě mají dlouhodobý charakter. Svěřením dítěte

⁴⁰ § 954 odst. 1, zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

do ciziny je nepřipustné, protože je zde možnost návratu dítěte k rodičům a je předpokládán i kontakt s nimi. Rodiče zůstávají zákonnými zástupci, musí být tedy informováni o podstatných záležitostech a musí dát souhlas v podstatných záležitostech. Soud může toto právo rodičů omezit. Pokud se rodiče s pěstounem nedohodnou v záležitosti týkající se dítěte, rozhodne soud.

Ústavní výchova je další alternativa zajištění péče o dítě pokud rodiče nemohou zabezpečit jeho výchovu a jeho tělesný, rozumový či duševní stav jsou narušeny. Soud tedy může jako nezbytné opatření nařídit ústavní výchovu. Je tak činěno zejména tehdy, pokud dříve učiněná opatření nevedla k nápravě a zvažuje se, zda není možné svěřit dítě do péče fyzické osoby.

V případě, že rodiče nemohou z vážných důvodů zabezpečit výchovu dětí pouze na přechodnou dobu, svěřuje se dítě na dobu maximálně šest měsíců do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Nejvíce jsou známé tzv. Klokánky. Důvodem pro nařízení ústavní výchovy nemohou být nedostatečné bytové nebo majetkové poměry, jestliže jinak jsou rodiče způsobilí řádně zabezpečit výchovu svého dítěte. Nařídit ústavní výchovu lze na maximálně tři roky, tuto lhůtu lze prodloužit i opakovaně. Soud by měl při rozhodování do kterého zařízení bude umístěno přihlídnout k místu bydliště rodičů nebo jiných blízkých osob. Pokud pominou důvody nařízení ústavní výchovy nebo je-li možno dítěti zajistit jinou péči soud ji neprodlouží a zároveň rozhodne komu se dítě svěří do péče. Soud také rozhoduje o vyživovací povinnosti rodičů.

3.3. Následky zániku manželství

Následky zániku manželství jsou řešeny § 759 až §763 občanského zákoníku. Manželé mají právo na stejnou životní úroveň a vůči sobě mají i vyživovací povinnost. Výživné vůči bývalému manželovi lze vyžadovat po rozvodu manželství a to za situace, kdy rozvedený manžel není schopen sám se živit. Tato neschopnost má mít svůj původ v manželství nebo v souvislosti s ním. V tomto případě má bývalý manžel v přiměřeném rozsahu vyživovací povinnost, lze-li to na něm spravedlivě požadovat. Především se musí brát ohled, zejména na věk nebo zdravotní stav rozvedeného manžela v době rozvodu nebo skončení péče o společné dítě rozvedených manželů. Při rozhodování o výživném nebo o jeho výši by měl být především brán zřetel, jak dlouho rozvedené manželství trvalo a jak

dlouho je rozvedeno. Nynější právní úprava uvádí konkrétní kritéria, která se posuzují při posuzování nároku na výživné, zda

“a) si rozvedený manžel neopatřil přiměřené zaměstnání, přestože mu v tom nebránila závažná překážka,

b) si rozvedený manžel mohl výživu zajistit řádným hospodařením s vlastním majetkem,

c) se rozvedený manžel podílel za trvání manželství na péči o rodinnou domácnost,

d) se rozvedený manžel nedopustil vůči bývalému manželu nebo osobě mu blízké činu povahy trestného činu, nebo

e) je dán jiný obdobně závažný důvod”⁴¹

Je dávana přednost dohodě manželů co je týče rozsahu vyživovací povinnosti a způsobu poskytování výživného. Nově je zaváděno odbytné, to nahrazuje pravidelné platby jednorázovým vyplacením a tím zanikne právo rozvedeného manžela na výživné. Nedohodnou-li se rozvedení manželé o výživném, může o výživném na návrh rozhodnout soud. Pokud se bývalý manžel dopustil vůči druhému domácího násilí nemá právo na výživné. *“Právo rozvedeného manžela na výživné zanikne, uzavře-li oprávněný rozvedený manžel nové manželství, nebo vstoupí-li do registrovaného partnerství.”⁴²*

3.4. Určení a vymáhání výživného

Při určování vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi je hlavní zásada, že životní úroveň má být shodná s životní úrovní jejich rodičů. Vyživovací povinnost nemusí končit ani po dosažení zletilosti nebo přiznáním invalidního důchodu, pokud se dítě nedokáže postarat samo o sebe. Postižené dítě i po nabytí zletilosti má nárok na příjem nebo i zvýšení výživného od povinného rodiče, pokud jeho současné příjmy nepokrývají životní náklady. Děti mají právo na péči rodičů, pokud nejsou schopny se samy živit nebo pokud zisk z majetku dítěte spolu s jeho příjmem nestačí k uspokojení jeho potřeb. Ani příspěvky nebo sociální dávky od státu tuto povinnost neruší nebo nenahrazují.

Určení výše výživného závisí na konkrétním případě, jsou důležité odůvodněné potřeby oprávněného a schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného. I výdaje jsou

⁴¹ § 760 odst. 2, zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁴² § 763, zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

povinnému rodiči v řízení o určení výživného uznané. Obecně lze říci, že soud v rámci hodnocení majetkových poměrů povinného rodiče zjišťuje jeho zdravotní stav a náklady s ním spojené. Lze uplatnit např. náklady na léky, speciální dietní režim, rehabilitaci, lázeňskou či jiná léčebnou péči atd. Dále zjišťuje jaké má náklady na bydlení, výši nájmu, fond oprav a spotřebu energií. Započitatelným nákladem nejsou splátky hypotéky na pořízení vlastního bydlení. Lze také uplatnit náklady na dosažení příjmů, např. výdaje na dojíždění do zaměstnání.

Zjišťuje se, zda povinný má další vyživovací povinnosti, tj. platí-li výživné dalším dětem. Jaké jsou v dané době jeho rodinné poměry. Může mít např. partnerku na rodičovské dovolené, kterou finančně podporuje.

V r. 2010 se ministryně spravedlnosti Daniela Kovářová pokusila uzákonit tzv. "minimální výživné". Soudy obdržely od ministerstva doporučující tabulku, která měla pomoci při stanovení výše výživného a zároveň sjednotit rozhodování soudů. Výši výživného je určena procentuálními rozmezími z čistého měsíčního příjmu povinného rodiče a je také závislé na věku dítěte.

1. 0 - 5 let 11 - 15 %
2. 6 - 9 let 13 - 17 %
3. 10 - 14 let 15 - 19 %
4. 15 - 17 let 16 - 22 %
5. 18 a více let 19 - 25 %⁴³

*"Pokud rodič, který má hradit výživné, toto nečiní, je možné jej k placení nutit dvojitým způsobem – civilní exekucí a hrozbou trestního postihu. Civilní postup předpokládá existenci pravomocného rozhodnutí soudu o výši a splatnosti výživného."*⁴⁴

Je možno podat návrh na výkon rozhodnutí k jakémukoliv soudnímu exekutorovi. Aby byla exekuce úspěšná musí existovat majetek, který lze postihnout. Srážky ze mzdy nebo jiného příjmu, popř. prodej movitého majetku lze použít k vydobytí dlužného výživného. Je to však zdlouhavé. *"Povinnému rodiči jsou sice srážky ze mzdy nebo jiného příjmu prováděny, účty obstaveny, ale s výplatou se čeká až do nabytí právní moci rozhodnutí. Oprávněný rodič dítěte po tuto dobu žádný příjem nemá"*⁴⁵

⁴³ Ministerstvo spravedlnosti. Doporučující tabulka pro stanovení výše výživného, Dostupné z : <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5453&d=315516>. [cit. 2012.05.12]

⁴⁴ ŠEVČÍK ml., L., a kol. : Vyznejte se v novém občanském zákoníku. s. 63

⁴⁵ CHODĚRA, Oldřich. : Partnerství, manželství a paragrafy, s. 103

Další možnost je podat trestní oznámení pro trestný čin zanedbání povinné výživy. *“Kdo neplní, byť i z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného po dobu delší než čtyři měsíce, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok. Kdo se úmyslně vyhýbá plnění své zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného po dobu delší než čtyři měsíce, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta. Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta bude pachatel potrestán, vydá-li oprávněnou osobu nebezpečí nouze.”*⁴⁶

Od 1.1. 2013 vešla v účinnost novela občanského soudního řádu a exekučního řádu, soudní exekutor může vydat exekuční příkaz k pozastavení řídičského oprávnění. Vztahuje se to jen na ty dlužníky, kteří neplatí výživné na nezletilé dítě. Soud by měl toto opatření ukládat zejména tehdy, je-li důvodná obava, že povinnost uhradit dlužné výživné bude mařena nebo ztěžována. Tento způsob exekučního postihu neslouží k přímému zpeněžení majetku neplatiče. Exekuční příkaz pozastavením řídičského oprávnění není možno uplatnit v případě jestliže se prokáže že ho dlužník nezbytně potřebuje k uspokojování základních životních potřeb, nebo pokud zaplatí dlužné výživné. Tato exekuce slouží k vymáhání dlužného výživného na nezletilé dítě, u dítěte již zletilého ji nelze použít. V současné době je to preferovaný způsob provedení exekuce. Odevzdání řídičského průkazu podrobně upravuje vyhláška č. 31/2001 Sb., o řídičských průkazech a o registru řídičů, ve znění pozdějších předpisů. Tento způsob motivace dlužníků k zaplacení výživného se již osvědčil v zahraničí, např. v Polsku nebo na Slovensku.

3.5. Střídavá péče

V Listině základních práv a svobod je mimo jiné uvedeno i právo rodiče na výchovu svého dítěte. Práva dítěte jsou nadřazená a mají přednost před právem každého z rodičů. Právo rodiče může být tedy omezeno či úplně zrušeno pokud by opačný postup omezoval práva dítěte. Děti mají především právo na spokojené a klidné dětství. Povinnost se v pravidelných intervalech stěhovat a měnit výchovný režim, případně i kamarády s tímto ne vždy koresponduje.

⁴⁶ § 196 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

V praxi je svěřováno dítě většinou do péče matky. Zhruba v poměru 10:1. Svěření dítěte do péče žádá výrazně méně otců než matek. Do roku 1998 byla jediné zákonná možnost tzv. výhradní péče jednoho z rodičů. Střídavá péče může být nejlepší ze všech špatných řešení, které následují po rozvratu rodiny. Srovnáme-li ji se společnou rodičovskou péčí v harmonické rodině je to jen náhražka. Aby se střídavá péče dařila, je potřeba značná míra vzájemné tolerance rodičů. Pokud pro ni jsou vhodné podmínky je tato varianta ideální. „*Nikdo z rodičů se při ní nemůže cítit ošizen a dítěti je ponechána možnost nejen víkendového a prázdninového, ale i všednodenního kontaktu s oběma rodiči*“⁴⁷

Střídavá péče vyžaduje přípravu rodičů i dítěte. Dítě musí být schopno pochopit, že ho rodiče mají tak rádi, že se musí o něj rozdělit. Základní předpoklady pro střídavou péči jsou schopnost a ochotu se domluvit a to, že si ji všichni včetně dítěte, případně nových partnerů rodičů přejí. V Úmluvě o právech dítěte se říká „*Je-li dítě dostatečně psychicky vyspělé, aby si vytvořilo svůj názor, má právo, aby bylo vyslyšeno. Na to co sdělí, musí být brán ohled.*“ Všechny 62 států, které úmluvu podepsaly je povinno zabezpečit dítěti možnost svobodně se vyjádřit. Dále je třeba, aby oba rodiče měli ve svých bytech prostor, kde dítě může mít své věci. Aby mohlo chodit do stejné školy a nepřerušilo i jiné zájmové aktivity. Je nutno se domluvit na předávání dítěte i jeho věcí, co kdo bude platit. Každý z rodičů také musí snést zmínku o druhém a zdržet se negativních komentářů. Měli by se domluvit na trvalém bydlišti a případně kdo bude pobírat sociální dávky.

V současné době je tato forma péče o dítě často diskutovaná. Někteří lidé, převážně otcové vkládají do takto nastavené péče naději, že bude umožněno dítěti, aby bylo i nadále vychováno otcem i matkou. Jiní tuto péči odsuzují. Nařizování střídavé péče přes odpor jednoho z rodičů je naprosto nevhodné. Může za tím být touha pomstít se bývalému partnerovi za rozchod. Někdy také vyhnutí se placení výživného, které se v případě střídavé péče stanovuje jen v případech, kdy má jeden z partnerů výrazně vyšší příjem. Pokud jde o skutečný zájem o výchovu dítěte a jeho potřeby nemá obvykle druhý partner důvod střídavé péči bránit. V takových případech přicházejí rodiče k soudu s dohodou o střídavé péči a ten ji bez problému schválí. Pokud však jeden z rodičů přes odpor druhého trvá na této péči, mělo by se před jejím nařízením velmi důkladně a do hloubky zkoumat

⁴⁷ NOVÁK, T. : Péče o dítě po rozvodu a její úskalí. s.71

skutečnou motivaci rodiče požadujícího střídavou péči a to až na úroveň psychologických posudků.

Možností jak se domluvit je také tzv. mediace. *“Je to alternativní řešení sporů zaměřené na dohodu s cílem neplýtvat zbytečně energií ve zdlouhavých sporech, jež nakonec nemají ani vítězů, ani poražených.”*⁴⁸ Cílem je dohoda, která má usnadnit život po rozvodu osobám, které se na vzniku rozchodu nepodíleli, ale jsou jím ovlivněny. Mediací lze vyjasnit např. placení výživného nebo styk rodiče s dětmi. Dále otázky finanční a majetkové.

3.6. Péče o děti v cizině

Ve většině zemí je podobný systém svěřování do péče jako v České republice. Jsou odlišné pouze některé detaily. Právo na styk dítěte s rodiči a výživné se uplatňuje ve všech státech. Stejně tak je jako hlavní, brán zřetel na zájem dítěte. Pokud se rodiče nejsou schopni domluvit na věcech týkající se dítěte, vždy rozhoduje soud. Navzdory u nás v posledních letech propagované střídavé péči není ve všech zemích ani praktikována, ani uzákoněna. Pro ilustraci jsem vybralala několik zemí.

a) Francie

Rodičovská odpovědnost náleží vždy oběma rodičům bez ohledu, zda jsou nebo nejsou sezdání. Soud rozhoduje o úpravě rodičovské odpovědnosti při rozvodu rodičů nebo na žádost nesezdaných rodičů. Soudu může být také předložena dohoda rodičů ke schválení. Pokud soud shledá, že dohoda není v zájmu dítěte, zamítne ji.

Dítě lze soudem svěřit do výhradní péče. Rodičovská odpovědnost a rozhodovací pravomoc náleží pouze jednomu rodiči. Druhý rodič má právo být informován o významných záležitostech v životě dítěte (např. výběr školy). Má právo na styk s dítětem, právo na informace o dítěti a právo dohlížet na výchovu dítěte. Pečující rodič musí zohledňovat práva druhého rodiče, který má zejména právo na styk. Změní-li se bydliště dítěte do větší vzdálenosti, musí se s druhým rodičem dohodnout změna úpravy styku.

⁴⁸ NOVÁK, T. : Péče o dítě po rozvodu a její úskalí. s. 127

V případě společné péče náleží rodičovská odpovědnost i nadále oběma rodičům. Společný výkon rodičovské odpovědnosti předpokládá, je společné přijímání rozhodnutí týkající se jejich dítěte. Dále je možno, aby soud rozhodl o střídavé péči. Jde o střídání bydlišť dítěte u obou rodičů. Soudem jsou stanoveny intervaly střídání a podmínky předávání i další podrobnosti střídavé péče. Rodičovská odpovědnost je zachována oběma rodičům.

Při nerespektování práva druhého rodiče na styk s dítětem, může podat trestní oznámení pro nevydání dítěte. *“Francie bývá kritizována za nadřazování zájmů rodiče nad právy dítěte na bezpečí a ochranu; za to, že soudy nepřihlíží k domácímu násilí a stává se, že svěří dítě do úplné nebo střídavé péče násilníkovi.”*⁴⁹

Vyživovací povinnost trvá, dokud není dítě schopno se živit samo. Výživného na dítě se stanovuje podle potřeb dítěte a majetku a příjmu povinného. Pokud povinný neplatí výživné, může být zástupcem dítěte žádáno provedení exekuce obstavením příjmu povinného.

b) Spojené království – Anglie a Wales

Pokud jsou oddáni, náleží rodičovská odpovědnost oběma rodičům. Pokud se nedohodnou s matkou, nenabývají nesezdaní otcové rodičovskou odpovědnost automaticky. Mohou ji získat soudním řízením. Ta jim pak zůstává i při rozvodu nebo rozchodu nesezdaného páru. Soud péči o dítě neřeší.

Dítě přechází do společné péče rodičů. Je předpokládána vzájemná dohoda rodičů o všech záležitostech dítěte. *“Rodiče mohou sepsat mezi sebou dohodu o výkonu rodičovské odpovědnosti, kterou pak zaregistrují u registračního úřadu. Aby však dohoda byla v případě potřeby vykonatelná, musí být schválena soudem.”*⁵⁰

V případě, že dohoda nebyla sepsána nebo pokud společná péče nefunguje, rodiče se mezi sebou nemohou dohodnout, obrací se na soud. Ten pak rozhoduje v nejlepším zájmu dítěte. Může ho svěřit do osobní péče jednoho rodiče, kdy rodičovská odpovědnost náleží oběma rodičům a soud pouze určuje, u kterého bude dítě bydlet. Stanovuje také styk s druhým rodičem. Rozhodovací pravomoc mají i nadále oba rodiče stejnou. K významnějším

⁴⁹ JedenDomov. Dostupné z: <http://www.jedendomov.cz/stridava-pece-ve-svete/162-pravda-o-stridave-peci-v-eu-1>. [cit. 2014.04.06]

⁵⁰ JedenDomov. Dostupné z: <http://www.jedendomov.cz/stridava-pece-ve-svete/162-pravda-o-stridave-peci-v-eu-1>. [cit. 2014.04.06]

záležitostí je potřeba, aby s ní souhlasili oba rodiče. Pokud se nemohou dohodnout, rozhoduje soud.

U střídavé péče stanovuje soud intervaly střídání, jakým způsobem bude dítě předáváno dítěti, ale i další podrobnosti této péče. Při svěřování do péče a při úpravě styku s druhým rodičem se velmi přihlíží k případnému domácímu násilí.

Rodiče mají vyživovací povinnost do doby, dokud se dítě nezačne samo živit. Výživné je stanovováno dle pravidel. *“Běžné výživné představuje na 1 dítě 15% čistého příjmu, na 2 děti 20%, na 3 a více dětí 25% čistého příjmu. Při malém příjmu povinného pod přesně určenou hranici se použije snížená sazba. Pokud povinný pobírá sociální dávky, použije se minimální paušální sazba.”*⁵¹ Výživné se stanovuje s ohledem, kolik dětí povinného s ním žije v jeho nové domácnosti, či jakou měrou povinný pečuje o děti, ke kterým má vyživovací povinnost.

Pokud neplatí výživné, je možno nařídit exekuci a obstatit příjem nebo odebrat řidičský průkaz. Je pokutován za každý týden prodlení. Nedojde-li k nápravě, může být uložen trest odnětí svobody.

c) Řecko

Rodičovskou odpovědnost mají oba rodiče, jsou-li sezdáni. Rodičovskou odpovědnost u nemanželských dětí má matka Otec ji nabývá pouze svatbou s matkou svého dítěte.

Soud upravuje při rozvodu rodičovskou odpovědnost. Lze mu předložit dohodu ke schválení, která je schválena, není-li v rozporu se zájmy dítěte. Pokud se rodiče nedohodnou, rozhodne soud.

Na základě dohody nebo rozhodnutím soudu je dítě svěřováno do výhradní péče, kdy rodičovskou odpovědnost a rozhodovací pravomoc má jediný rodič. Ten má povinnost druhého rodiče informovat o rozhodnutích v záležitostech dítěte. Druhý rodič má právo stýkat se s dítětem.

Při společné péči mají rodičovskou odpovědnost oba rodiče. Je předpokládáno, že se při rozhodování o záležitostech dítěte schodnou. Rodičovská odpovědnost může být soudem také rozdělena a každému rodiči je přidělena oblast, o které bude rozhodovat za dítě.

Odmítá-li pečující rodič informovat druhého, lze to považovat za zneužití rodičovské zodpovědnosti. Odmítá-li druhý rodič vrátit dítě do péče oprávněnému rodiči je mu

⁵¹ JedenDomov. Dostupné z: <http://www.jedendomov.cz/stridava-pece-ve-svete/162-pravda-o-stridave-peci-v-eu-1>. [cit. 2014.04.06]

uložena pokuta nebo může být i zadržen. Vyživovací povinnost trvá do doby, dokud dítě není schopno se živit samo. Výživné je stanovováno individuálně, dle potřeb dítěte a s ohledem na majetek a příjem povinného. *“Výživné se stanovuje na dobu dvou let, po jejich uplynutí je potřeba znovu o výživné požádat bez ohledu, zda se změnilly podmínky.”*⁵² Pokud neplatí výživné, je možno nařídit exekuci a obstatit příjem povinného.

d) Estonsko

Rodičovskou odpovědnost mají oba rodiče, bez ohledu na to zda jsou sezdáni, musí být ale určeno rodičovství. Při rozpadu manželství soud neřeší péči o dítě. Dítě je dáno do společné péče rodičů. Předpokládá se, že se rodiče dohodnou v záležitostech týkající se dítěte. Soud upravuje odpovědnost rodičů, pokud nejsou sezdáni nebo v případě, že společná péče nefunguje a rodiče se nemohou dohodnout v záležitostech dítěte. Soud pak rozhoduje o jednotlivých sporech rodičů. O výkonu rodičovské odpovědnosti se také rodiče mohou dohodnout a předložit dohodu soudu. Je-li v zájmu dítěte, je schválena. Soud může svěřit dítě do osobní péče jednoho rodiče. Rodičovskou odpovědnost mají oba rodiče, soud určuje kde bude dítě bydlet a stanovuje styk s druhým rodičem. Rozhodovací pravomoc k významnějším záležitostem mají oba rodiče a je třeba souhlasu obou rodičů.

*„Pokud jeden rodič upírá druhému právo na styk s dítětem nebo jeden rodič odmítá druhému vrátit dítě do péče, soud může přistoupit k výkonu rozhodnutí za použití síly.”*⁵³

Soudní vykonavatel může umístit dítě do zařízení pro péči o děti. Při neplacení výživného lze nařídit exekuci a obstatit příjem povinného.

e) Španělsko

Rodičovskou odpovědnost mají oba rodiče, bez ohledu na to zda jsou sezdáni Soud rozhoduje o úpravě rodičovské odpovědnosti při rozvodu nebo u nesezdaných rodičů.

Soud na základě dohody rodičů nebo dle vlastního uvážení může svěřit dítě do osobní péče jednoho rodiče. Dítě je takto svěřováno nejčastěji, jak dle rozhodnutí soudu, ale i na základě dohody rodičů. Rodičovskou odpovědnost mají oba rodiče, soud určí, kde bude dítě bydlet a upraví styk s druhým rodičem. K významnějším záležitostem je potřeba souhlasu obou rodičů, nedohodnou-li se, rozhodne soud. Pokud se neshody opakují, soud

⁵² JedenDomov. Dostupné z: <http://www.jedendomov.cz/stridava-pece-ve-svete/164-pravda-o-stridave-peci-v-eu-2>. [cit. 2014.04.06]

⁵³ JedenDomov. Dostupné z: <http://www.jedendomov.cz/stridava-pece-ve-svete/164-pravda-o-stridave-peci-v-eu-2>. [cit. 2014.04.06]

může svěřit rodičovskou odpovědnost jen jednomu rodiči do výhradní péče na období dvou let. Toto rozhodnutí může být opakováno.

Do střídavé péče se dítě svěřuje převážně po dohodě a na návrh obou rodičů. Soud může o střídavé péči rozhodnout i bez souhlasu jednoho rodiče, uzná-li, že je to v zájmu dítěte. V praxi se tak děje pouze výjimečně. Dítě starší 12 let má právo být u soudu vyslechnuto, i pokud se jedná o schválení dohody rodičů. *Soud může rodičovskou pravomoc mezi rodiče rozdělit, tedy přidělí každému rodiči právo rozhodovat o určitých konkrétních záležitostech dítěte.*⁵⁴ Vyživovací povinnost trvá, dokud není dítě schopno se samo živit. Soud ho stanoví podle potřeb dítěte, majetku, příjmu povinného a případně spoluplátců výživného. Není-li výživné hrazeno lze nařídit exekuci obstavením příjmů povinného. Soud může uložit trest odnětí svobody.

f) Rakousko

Rodičovskou odpovědnost mají oba rodiče, pokud jsou sezdáni. U nemanželského dítěte má rodičovskou odpovědnost matka. Na žádost nesezdaných rodičů nebo při rozvodu soud rozhoduje o úpravě odpovědnosti. Rodiče se mohou dohodnout, soud dohodu schválí, je-li v zájmu dítěte. Musí být hlavně určen trvalý pobyt dítěte. Nedohodnou-li se rodiče, soud vždy dítě svěří do výhradní péče jednoho rodiče, který má odpovědnost a rozhodovací pravomoc. Druhý rodič má právo na styk a právo na informace o dítěti. Musí mu být oznámeno stěhování do zahraničí. I když není třeba jeho souhlasu, má právo vznést připomínky. Soud rozhodne v souladu se zájmy dítěte.

Dále je možná společná péče. Rodičovskou odpovědnost mají oba rodiče a lze ji uplatnit pouze se souhlasem obou rodičů. Soud nesmí nařídit společnou péči proti vůli rodičů ani jen jednoho. Je-li dítě ve společné péči a kterýkoliv z rodičů požádá o její zrušení, musí ji soud zrušit a rozhodnout o výhradní péči. „*Děti od 14 let mohou samy podávat návrhy týkající se péče a výchovy a odmítnout styk s druhým rodičem. V principu se však má za to, že v zájmu dítěte je kontakt s oběma rodiči.*“⁵⁵ Výživné náleží dítěti do doby, než je schopno se samo živit. Stanovuje se podle potřeb dítěte, majetku a příjmu povinného. Existují procentní sazby, které pomáhají při určování výše výživného. Není-li výživné

⁵⁴ JedenDomov. Dostupné z: <http://www.jedendomov.cz/stridava-pece-ve-svete/165-pravda-o-stridave-peci-v-eu-3>. [cit. 2014.04.06]

⁵⁵ JedenDomov. Dostupné z: <http://www.jedendomov.cz/stridava-pece-ve-svete/167-pravda-o-stridave-peci-v-eu-4>. [cit. 2014.04.06]

hrazeno, lze nařídit exekuci a obstarat příjem povinného. Neplacení výživného je stíháno jako trestný čin.

g) Polsko

Rodičovskou odpovědnost mají oba rodiče, nehledě na tom zda jsou sezdáni. Bylo-li otcovství nesezdanému otci přiznáno soudem, musí mu být rodičovská odpovědnost také soudem přiznána. U nesezdaných rodičů nebo při rozvodu rozhoduje soud o úpravě rodičovské odpovědnosti.

Soud svěřuje dítě do osobní péče jednoho rodiče, rodičovskou odpovědnost mají oba rodiče. Soud určí, kde bude dítě bydlet a stanoví také styk s druhým rodičem. K významnějším záležitostem je třeba souhlas obou rodičů. Nedohodnou-li se, rozhoduje soud. Společná péče rodičů je možná pouze pokud rodiče spolu žijí. Žijí-li rodiče odloučeně, tato péče není možná. Výživné je povinný platit až do doby, než se dítě je schopno žít samo. *U zletilého dítěte se ale při určování výživného přihlíží i ke studijním výsledkům a svědomitosti studenta. Výška výživného se stanovuje individuálně podle potřeb dítěte a majetku a příjmu povinného. Nepřihlíží se jen k faktickému příjmu, ale k příjmu, který by povinný mohl mít, kdyby svých výdělečných schopností a možností plně využil.*“⁵⁶ Neplatí-li povinný výživné, lze nařídit exekuci a obstarat mu příjem. Neplacení výživného je trestným činem, který lze potrestat pouze pokutou, ale i odnětím svobody až na dva roky.

h) Itálie

Žijí-li rodiče spolu mají oba rodičovskou odpovědnost. U nesezdaného páru a při rozvodu upravuje soud rodičovskou odpovědnost. Soud na základě dohody rodičů nebo dle vlastního uvážení svěřuje dítě do výhradní péče jednoho rodiče, kterému náleží i rodičovská odpovědnost. Druhý rodič má právo na styk s dítětem. Soud vymezuje, v jakých případech je třeba souhlasu obou rodičů. Výhradní péče se tedy spíše blíží osobní péči jednoho rodiče.

Při společné péči bydlí dítě s jedním z rodičů. Obvykle s matkou. *„Otec hraje v životě dítěte větší úlohu, než jen běžný styk. Něco jako rozšířený styk při osobní péči jednoho*

⁵⁶ JedenDomov. Dostupné z: <http://www.jedendomov.cz/stridava-pece-ve-svete/167-pravda-o-stridave-peci-v-eu-4>. [cit. 2014.04.06]

*rodiče. Cílem zákona, který společnou péči umožňuje, je omezit spory rodičů a motivovat rodiče ke spolupráci, výsledek bývá jiný a proto soudy tuto možnost využívají jen zřídka.*⁵⁷

Střídavou péči zákon umožňuje, je ale využívána ještě méně než péče společná. Má se za to, že nezajišťuje stabilní život dětí a jejich rodičů.

Výživné se platí, dokud není dítě schopno se samo žít. V případě potřeby i déle. Výživného se stanovuje dle potřeb dítěte, majetku a příjmu povinného. Neplatí-li povinný výživné, lze nařídit exekuci a obstatit mu příjem. Neplacení výživného je trestný čin, porušení povinnosti podporovat rodinu. Možné trestní stíhání se jeví jako účinné opatření proti neplatičům.

ch) Německo

Rodiče, jsou-li manželé, mají oba rodičovskou odpovědnost. Nesezdaní rodiče mohou rodiče prohlásit, že budou vykonávat společnou péči, jinak náleží odpovědnost matce. Při rozvodu dítě přechází do společné péče rodičů, rodičovská odpovědnost se nemění a je předpokládáno, že se při rozhodování o všech záležitostech dítěte domluví. *„Při sporech mezi rodiči je zde silná snaha motivovat rodiče k uzavření dohody o jakémkoliv úspořádání, které bude jim oběma vyhovovat (tzv. Cochemský model)“*⁵⁸. Nemohou-li se dohodnout nebo společná péče nefunguje, lze požádat soud o úpravu rodičovské odpovědnosti. Soud s ohledem na zájem dítěte ho může svěřit do výhradní péče. Odpovědnost a rozhodovací pravomoc pak náleží jen jednomu rodiči. Druhý rodič má právo stýkat se s dítětem, může žádat i informace o dítěti. Lze využít mediační a další služby, aby bylo možno nalézt dohodu při sporech rodičů. Ve většině případů se rodiče s pomocí odborníků dohodnou a naleznou řešení vyhovující všem. Nevrátí-li oprávněnému rodiči dítě, lze případně přistoupit k odebrání dítěte násilím. Výživné je povinný platit až do doby, než se dítě je schopno žít samo. Výživné je stanovováno dle potřeb dítěte, majetku a příjmu povinného. Pomoci má soudu při určování výše výživného tabulka. Není-li výživné hrazeno, lze nařídit exekuci a obstatit příjem povinného. Neplatit výživné je trestný čin, lze uložit trest odnětí svobody až na tři roky.

⁵⁷ JedenDomov. Dostupné z: <http://www.jedendomov.cz/stridava-pece-ve-svete/167-pravda-o-stridave-peci-v-eu-4>. [cit. 2014.04.06]

⁵⁸ JedenDomov. Dostupné z: <http://www.jedendomov.cz/stridava-pece-ve-svete/167-pravda-o-stridave-peci-v-eu-4>. [cit. 2014.04.06]

3.6.1. Srovnání s Českou Republikou

Rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče vždy společně. Při rozvodu nebo rozchodu soud dítě svěřuje nejčastěji do osobní péče jednoho rodiče. Odpovědnost a rozhodovací pravomoc i poté náleží oběma rodičům. Soud rozhoduje, s kým bude dítě žít a upraví styk s druhým rodičem. U významnějších rozhodnutí týkající se dítěte je třeba souhlas obou rodičů. Společná péče se využívá jen, dohodnou-li se rodiče. O střídavé péči by měl soud rozhodnout, když shledá, že bude v zájmu dítěte. Výživné je povinný platit až do doby, než se dítě je schopno žít samo. Neplacení je trestným činem. Není-li plněno rozhodnutí soudu ze strany jednoho rodiče, může oprávněný rodič žádat nápravné prostředky. Mohou být nařízeny exekuce, uděleny pokuty nebo předání dítěte násilím.

Hlavním hlediskem je nejlepší zájem dítěte, zájmy rodičů jsou až na druhém místě. Při soudním řízení o dítěti se zjišťuje jeho názor, ať přímým výsledkem nebo pomocí psychologů. Posuzuje se zájem dítěte i při schvalování dohody rodičů. Pokud dohoda není v zájmu dítěte, neměla by být schválena. Je možno rodičovskou odpovědnost i odebrat. V některých zemích včetně České republiky se tak děje jen výjimečně. Například po trestném činu spáchaném na dítěti. Při určování styku s rodičem je opět postupováno v zájmu dítěte. Soud může styk s rodičem omezit nebo zakázat.

Aby byla střídavá nebo společná péče úspěšná, vyžaduje spolupráci obou rodičů a vyžaduje jejich dohodu. Z toho vychází úpravy většiny zemí. Není předpokladem, aby dítě střídalo bydliště. Ve všech státech je možno vymáhat dlužné výživné. Neplacení výživného je ve většině zemí trestným činem a lze za to uložit trest odnětí svobody.

Je preferován osobní styk rodiče s dítětem. V odůvodněných případech může být tento osobní styk nahrazen stykem nepřímým. Styk tak může být realizován i pomocí moderních komunikačních prostředků, např. sociálních sítí, skipe, e-mail, mobilní telefon, jestliže např. geografická vzdálenost nebo nemoc znemožňuje osobní kontakt.

3.7. Sociálně právní ochrana dětí

“Sociálně-právní ochrana dítěte představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a

náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním.

*Ochrana dítěte, která je širším pojmem než sociálně-právní ochrana, tak zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, a je proto upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly*⁵⁹.

Ochrana dítěte je tedy v kompetenci řady orgánů, právnických a fyzických osob, kterou upravuje jejich působnost. Ochrana dítěte je obsahem právních předpisů v oblasti rodinněprávní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní nebo trestní. Je zřejmé, že s ohledem na počet subjektů, které se jí věnují, ji nelze zahrnout do jednoho právního předpisu.

*“Deklarace práv dítěte, přijatá VS OSN 20. listopadu 1959 a Úmluva o právech dítěte přijatá v roce 1989, deklarují rodinu jako základní jednotku společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, která musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla plnit svou úlohu”*⁶⁰.

Dle těchto mezinárodních dokumentů potřebuje dítě v důsledku své tělesné a duševní nezralosti péči a právní ochranu před narozením a po něm. Součástí ústavního pořádku je Listina základních práv a svobod. Ta se věnuje rodině a dětem v článku 32. Rodičovství a rodina je dle ní pod ochranou státu a mladistvým zaručuje zvláštní ochranu.

V České republice je sociálně právní ochrana dětí zaručena především zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o SPOD). Dle § 1, definuje tento zákon jako ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu. Ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění. Působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny a zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině. Zvláštní právní předpisy, které upravují též ochranu práv a oprávněných zájmů dítěte jsou tímto nedotčeny. Zákon o SPOD nemůže upravovat všechny oblasti týkající se dětí a mladistvých.

⁵⁹ MPSV.CZ: Legislativa a systém sociálně-právní ochrany. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14304> [cit.2014-07-08]

⁶⁰ MPSV.CZ: Legislativa a systém sociálně-právní ochrany. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14304> [cit.2014-07-08]

Předním hlediskem poskytování sociálně-právní ochrany dětí je nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí. Dále ochrana rodičovství a rodiny či vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přihlíží se i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte.

Sociálně-právní ochrana se poskytuje všem dětem bez rozdílu, bez jakékoliv diskriminace dle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu. Je poskytována bezplatně a poskytuje se všem nezletilým dětem mladším 18 let, pokud zletilosti nenabýly dříve.⁶¹

Na základě práv daných Ústavou, Listinou základních lidských práv a svobod a práv vyplývajících z mezinárodních závazků ČR stát zodpovídá za ochranu dětí před tělesným nebo duševním násilím. Má chránit jejich zdravý vývoj jak fyzický a psychický, tak i mravní a ostatní aspekty integrity dítěte. Stát nesupluje odpovědnost rodičů, ani plnění jejich povinností. Nejsou-li ohroženy práva dítěte nebo jeho vývoj, nezasahuje do jejich rodičovské zodpovědnosti.

Hlavním posláním činnosti orgánů sociálně právní ochrany je preventivního působení na rodinné vztahy. Jsou-li narušeny, lze na ně působit veřejnou mocí.

Opatření sociálně-právní ochrany jsou uspořádána a provázána tak, aby podle konkrétní situace, v níž se dítě nachází, a podle intenzity ohrožení bylo možno použít vhodné nástroje k řešení situace. Je dán důraz na ochranu dětí před sociálně patologickými jevy, což zahrnuje prevenci rizikového vývoje dětí a snížení dopadu působení sociálně patogenních vlivů.

Děti, které nemohou dočasně nebo trvale žít ve svém rodinném prostředí mají právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem, který jim ji zajišťuje některou z forem náhradní výchovy s ohledem na dosavadní výchovu, či jeho etnický, náboženský a kulturní původ.

Orgány sociálně-právní ochrany dětí mají zákonem danou povinnost sledovat výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Sledují dodržování práv dětí, jak se rozvíjí duševní a fyzické schopnosti dětí. Monitorují, zda nepominuly důvody pro pobyt dítěte v zařízení a vztahy mezi rodiči a dětmi. Dalším cílem je odborná zdravotní a psychosociální pomoc rodině, např. zajištění bydlení, zdravotní péče a práce dospělým rodinným příslušníkům, která pomáhá sanaci rodiny. V zákonem uvedených činnostech se mohou na základě dobrovolnosti podílet i fyzické nebo právnické osoby, musí mít však k takové činnosti

⁶¹ MPSV.CZ: Legislativa a systém sociálně-právní ochrany. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14304>. [cit.2014-08-08]

pověření. V určitých případech to kvůli zásahu do postavení dítěte nebo odpovědných osob není možné a proto je mohou řešit pouze orgány státní nebo veřejné správy v přenesené působnosti. Jsou to především krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, ministerstvo práce a sociálních věcí, obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí. Další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny. Ochranu dětí ve vztahu k cizině vykonává Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí.

Sociálně-právní ochrana se dle § 6 zákona o SPOD zaměřuje zejména na děti,

- a) jejichž rodiče zemřeli, nevykonávají rodičovskou povinnost nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti
- b) které byly svěřeny do výchovy jiné osoby než rodiče a tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy
- c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život, zejména, zanedbávají školní docházku, nepracují, požívají alkohol nebo návykové látky, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití
- d) které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte
- e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu

Jelikož nelze taxativně určit všechny situace, do kterých se rodiče a jejich děti mohou dostat, poskytuje se sociálně právní ochrana i v jiných situacích než které jsou dané zákonem. Jestliže jsou ohroženy zájmy a zdraví dítěte a pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí. Mohou to být například děti, které jsou žadateli o azyl a jsou odloučeni od svých rodičů či děti, jsou ohrožováni násilím mezi rodiči nebo osobami, odpovědných za jejich výchovu. Nemělo by se tedy jednat o jednorázovou záležitost, pokud ta není takové intenzity, aby dítě ohrozila.

Upozornit na porušení povinností nebo skutečnost, že rodiče nemohou plnit povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti je oprávněn každý. Rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte má právo při výkonu svých práv a povinností požádat o

pomoc a také dítě má právo požádat i bez vědomí rodičů orgány, zařízení sociálně-právní ochrany, státní orgány a další pověřené osoby a zařízení o pomoc při ochraně svého života a svých práv. Tyto jsou povinny poskytnout rodičům, odpovědným osobám nebo dítěti odpovídající pomoc. Je věnována náležitá pozornost sdělení dítěte odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti.

3.7.1. Opatření sociálně – právní ochrany

Dle § 10 až § 38 zákona o SPOD vyhledávají pracovníci sociálně právní ochrany dětí, jejichž rodiče nebo jiné osoby zodpovědné za jejich výchovu, neplní své povinnosti nebo výchovu dětí ohrožují či narušují. Pracovníci OSPODu s těmito osobami komunikují a snaží se, aby došlo k optimalizaci situace, odstranění příčin a následků těchto nedostatků. V rámci kontrolní činnosti sledují, zda je dětem zamezováno v přístupu, které není z hlediska jejich vývoje vhodné či je přímo ohrožuje. Poskytují poradenskou činnost nebo ji zprostředkovávají. Pomáhají rodičům s řešením výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě i při péči o zdravotně postižené dítě.

„Státní orgány, pověřené osoby, školy, školská zařízení a zdravotnická zařízení, popřípadě další zařízení určená pro děti jsou povinny oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že je dítě ohroženo a to bez zbytečného odkladu po tom, kdy se o takové skutečnosti dozví.“⁶²

Rodičům může být uložena povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení, ačkoliv už dříve byla taková pomoc doporučena, vzhledem k tomu že ji dítě nezbytně potřebuje.

„Ocitne-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku, zejména v důsledku úmrtí rodičů nebo jejich pobytu ve zdravotnickém zařízení, je obecní úřad povinen zajistit takovému dítěti neodkladnou péči. Při zajištění této péče zpravidla dá přednost příbuznému dítěti.“⁶³

Ve zvláštních případech, která obecní úřad obce s rozšířenou působností učiní, jsou zejména podání návrhu na nařízení předběžného opatření. Podání návrhu na stanovení poručníka nebo opatrovníka dítěte nebo návrh na ústavní výchovu dítěte či zprostředkování umístění dítěte v azylovém zařízení. Dále rozhoduje o svěření dítěte do péče budoucích

⁶² § 10 odst. 4. zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁶³ § 15 odst.1, zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

osvojitelů nebo do péče fyzické osoby, která má zájem stát se pěstounem, nachází-li se dítě v ústavu nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Zaměstnanci obce s rozšířenou působností sledují vývoj dětí, které byly svěřeny do výchovy jiných fyzických osob než rodičů zejména návštěvami rodiny, kde dítě žije, nejméně jednou za 3 měsíce v období prvních 6 měsíců péče nahrazující péči rodičů. Nadále tak činí podle potřeby, v souladu se zájmy dítěte, nejméně jednou za 6 měsíců.

V případě, že rodiče neprojevují zájem o své dítě za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem, dává návrh na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu.

Zprostředkovává osvojení a pěstounskou péči. Vyhledává děti vhodné k osvojení nebo ke svěřením do pěstounské péče a zároveň vhodné osvojitele nebo pěstouny. Pro tyto účely u dětí posuzuje úroveň tělesného a duševního vývoje dítěte a zároveň jeho specifické potřeby a nároky. Posuzuje vhodnost náhradní rodinné péče a jejích forem. Zda zdravotní stav žadatele z hlediska duševního, tělesného a smyslového nebrání dlouhodobé péči o dítě. Jaké má předpoklad vychovávat dítě. Co bylo motivací, která vedla k žádosti o osvojení dítěte nebo k jeho svěřením do pěstounské péče. Zkoumá stálost manželského vztahu, prostředí v rodině a další skutečnosti rozhodné pro osvojení dítěte nebo jeho svěřením do pěstounské péče. Při nepříznivých sociálních podmínkách a výchovných vlivech je poskytována pomoc, jejímž cílem je umožnit začlenění do společnosti nebo, včetně pracovního zapojení.

Úřad zajišťuje sociálně-právní ochranu ve vztahu k cizině dětem vymezeným §35 zákona o SPOD. Vykonává funkci přijímajícího a odesílajícího orgánu při provádění mezinárodních smluv. Dále plní povinnosti, které vyplývají pro Českou republiku z mezinárodních smluv, týkající se sociálně-právní ochrany. Plní funkci opatrovníka dítěte. Dává souhlas s osvojením dítěte do ciziny. U dětí nacházejících se v cizině bez doprovodu zajišťuje jejich návrat.

Nezbytnými opatřeními, která činí obecní úřad obce s rozšířenou působností jsou zejména

- a) podání návrhu na nařízení předběžného opatření*
- b) podání návrhu na ustanovení poručníka nebo opatrovníka dítěte,*
- c) podání návrhu na ústavní výchovu dítěte*
- d) zprostředkování umístění dítěte v azylovém zařízení.⁶⁴*

⁶⁴ § 37 odst 3, zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

3.7.2. Orgány sociálně právní ochrany dětí

Sociálně-právní ochrana je poskytována všem dětem nacházejícím se na území České republiky, bez ohledu na jejich státní občanství. Rozdíl je pouze v rozsahu, jaký rozsah sociálně právní ochrany je poskytován.

Obecnými orgány, které jsou určeny k ochraně dětí jsou soudy. K poskytování sociálně právní ochrany specializované orgány. Ty určuje zákon o SPOD, § 4, odst. 1a 2, který zároveň vymezuje i jejich působnost.

Zvláště obecní úřady obcí s rozšířenou působností a obecní úřady vzhledem k tomu, že mají možnost se znalostí místních podmínek sledovat okruh dětí, které mohou sociálně právní ochranu potřebovat a včas činit potřebná opatření, mají ze zákona nejvíce povinností v ochraně práv dětí a pomoci rodičům a dalším osobám odpovědných za jejich výchovu. Komise pro sociálně právní ochranu dětí, která je zřizována jako zvláštní orgán obce, má například koordinovat výkon sociálně právní ochrany, navrhopvat a posuzovat preventivní programy na ochranu dětí.

Krajské úřady mají vedle kontrolní a metodické činnosti v působnosti téměř celý proces zprostředkování náhradní rodinné péče. Rozhodují o udělení pověření k výkonu sociálně právní ochrany dětí fyzickým a právnickým osobám. Dále rozhodují o státním příspěvku pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Obecním úřadům a obecním úřadům obcí s rozšířenou působností plní funkci nadřízeného kontrolního orgánu. Dále vyřizují odvolání a přezkoumávají rozhodnutí vydaná obecními úřady a obecními úřady obcí s rozšířenou působností ve správním řízení.

Ministerstvo práce a sociálních věcí zajišťuje obecně péče o rodinu a ohrožené děti. Dbají o příslušnou právní úpravu v této oblasti. Řídí výkon státní správy na úseku sociálně-právní ochrany dětí vydáváním právních předpisů a směrnic. Působí jako kontrolní a odvolací orgán ve spojitosti ke krajským úřadům. Eviduje fyzické a právnické osoby, které jsou pověřené výkonem sociálně-právní ochrany dětí.

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně je správním úřadem s celostátní působností, jemuž přísluší řešení otázek ochrany dětí ve vztahu k cizině. Úřad byl zřízen zákonem o Sociálně-právní ochraně a je podřízen ministerstvu.⁶⁵

⁶⁵ MPSV, Legislativa a systém sociálně-právní ochrany, Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/14304>

Nestátní subjekty jako jsou nadace, občanská sdružení, církve a další právnické a fyzické osoby mohou na základě pověření vydaného krajským úřadem nebo Magistrátem hl.m. Prahy plnit určité úkoly v sociálně-právní ochraně dětí. Tyto činnosti přímo upravuje zákon o SPOD v § 48. Pověřené osoby nejsou orgány sociálně-právní ochrany.

3.8. Systém dávek státní sociální podpory

Systém dávek upravuje zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Na základě tohoto zákona jsou poskytovány následující dávky:

1. přídavek na dítě
2. rodičovský příspěvek
3. příspěvek na bydlení
4. porodné
5. pohřebné

Dávky státní sociální podpory jsou poskytovány zejména rodinám s dětmi ve stanovených sociálních situacích. Při jejich poskytování jsou ohledně příjmová i sociální situace rodiny. Za rodinu se považuje soužití rodičů a nezaopatřených dětí ve společné domácnosti. Nezaopatřené dítě je, dle zákona dítě do ukončení povinné školní docházky, dítě připravující se na budoucí povolání nebo dítě zdravotně postižené do věku 26 let.

Společně posuzovanými osobami jsou, není-li stanoveno jinak, nezaopatřené děti a rodiče těchto dětí. Rodiči jsou i osoby, jimž byly nezaopatřené děti svěřeny do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu, manžel. Jsou za ně považovány i partner, rodiče, vdovec nebo vdova po rodiči či uvedené osobě a další osoby zákonem stanovené, pokud s oprávněnou osobou spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.

Úřad práce, který dávky vyplácí, může rozhodnout, že v případě, kdy společně posuzované osoby spolu nejméně po dobu tří měsíců prokazatelně nežijí, se neposuzují jako osoby společně posuzované. U příspěvku na bydlení tak může rozhodnout v případech, kdy některá ze společně posuzovaných osob nejméně po dobu tří měsíců prokazatelně byt neužívá, i když má v bytě hlášen trvalý pobyt.

„Za osamělého rodiče se pro účely tohoto zákona považuje rodič, který je svobodný, ovdovělý nebo rozvedený, pokud nežije s druhem. K druhovi (družce) se jako ke společně posuzované osobě přihlíží, jen žije-li s oprávněnou osobou alespoň tři měsíce. Za osamělého rodiče se nepovažuje rodič, který žije v registrovaném partnerství.“⁶⁶

Osoba, která se přechodně z důvodů soustavné přípravy na budoucí povolání, zdravotních nebo pracovních zdržuje mimo místo svého trvalého pobytu je společně posuzovanou osobou.

3.8.1. Nárok na dávky

Nárok na dávky má osoba, která se společně posuzovanými osobami je hlášena k trvalému pobytu na území České republiky. U cizinců je podmínkou, že zde mají bydliště.

„Cizinci, kteří nemají trvalý pobyt na území České republiky, jsou oprávněnými osobami po uplynutí 365 dní ode dne hlášení k pobytu. Do doby 365 dnů pobytu na území České republiky se nezapočítává doba, kdy je osoba žadatelem o udělení azylu ubytovaným v pobytovém středisku Ministerstva vnitra.“⁶⁷

Na dávky státní sociální podpory mají nárok i další, v zákoně o státní sociální podpoře uvedené osoby, které nemají na území České republiky trvalý pobyt, ale mají zde bydliště.

„Do okruhu oprávněných osob spadají také občané Evropské unie, krytí přímo použitelnými předpisy EU - Nařízením EP a Rady (ES) č. 883/2004 a Nařízením EP a Rady (EU) č. 492/2011.“⁶⁸

Uplynutím třech měsíců od doby, za kterou dávka náleží, nárok na výplatu dávky zaniká. U jednorázových dávek zaniká nárok na dávku uplynutím 1 roku ode dne, za který dávka náleží. V závislosti na příjmu rodiny jsou poskytovány přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a porodné. Bez ohledu na příjem rodiny se poskytují rodičovský příspěvek a pohřebné.

⁶⁶ § 7 odst. 7, zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁷ MPSV, Státní sociální podpora, Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/2#nd>. [cit.2014-08-08]

⁶⁸ MPSV, Státní sociální podpora, Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/2#nd>. [cit.2014-08-08]

3.8.2. Výplata dávek státní sociální podpory

Dávky vyplácí krajská pobočka Úřadu práce ČR, dle místa trvalého pobytu žadatele o dávku. Je příslušná k rozhodování o dávkách dle § 58 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře ve znění pozdějších předpisů. Žádosti o dávky se podávají na předepsaných tiskopisech. Odvolacím orgánem je Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a rodičovský příspěvek se *“vyplácejí měsíčně, a to po uplynutí kalendářního měsíce, za který náležely, a to nejpozději do konce kalendářního měsíce následujícího po tomto měsíci. Nedosahuje-li dávka částky 100 Kč měsíčně, vyplácí se po uplynutí kalendářního čtvrtletí, za které dávka náležela, a to nejpozději do konce kalendářního měsíce následujícího po tomto kalendářním čtvrtletí. Krajská pobočka Úřadu práce se může dohodnout s příjemcem dávky, že bude dávku, která nedosahuje částky 100 Kč měsíčně, vyplácet za delší období. Sjednané delší období nesmí přesáhnout dobu jednoho roku a dávka se v takovém případě vyplatí nejpozději do konce kalendářního měsíce následujícího po tomto období.”*⁶⁹ Ostatní dávky, porodné a pohřebné se vyplácejí nejpozději do konce kalendářního měsíce následujícího po měsíci, v němž byla dávka přiznána.

Příjem rozhodný pro přiznání dávky státní sociální podpory zahrnuje především příjmy ze závislé činnosti, příjmy z podnikání nebo jiné samostatné výdělečné činnosti. Dále dávky nemocenského a důchodového zabezpečení a podporu v nezaměstnanosti. Do rozhodného příjmu se ale mohou započítávat i jiné příjmy uvedené v zákoně o státní sociální podpoře.

Za rozhodné období je zjišťován rozhodný příjem, u jednotlivých dávek se liší:

a) u přídavku na dítě je zjišťován příjem *„za kalendářní rok předcházející kalendářnímu roku, do něhož spadá počátek období od 1. října do 30. září následujícího kalendářního roku, v němž před počátkem uvedeného období je třeba podle §51 prokázat rozhodný příjem“*,⁷⁰

b) u příspěvku na bydlení se zjišťuje příjem za období kalendářního čtvrtletí, které předchází kalendářnímu čtvrtletí, na které se nárok na výplatu dávky prokazuje nebo se nárok na dávku uplatňuje.

⁶⁹ § 57 odst. 1, zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁰ § 6, zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

c) u porodného je zjišťován příjem za kalendářní čtvrtletí předcházející kalendářnímu čtvrtletí, ve kterém se dítě nebo děti narodily.

3.8.3. Přídavek na dítě

Přídavek na dítě je základní dlouhodobou dávkou, která je poskytována rodinám s dětmi. Nárok na dávku mají rodiny s příjmem do 2,4násobku životního minima. Přídavek na dítě je poskytován ve třech výších podle věku nezaopatřeného dítěte.

Tabulka č. 1: Přídavek na dítě

Věk nezaopatřeného dítěte	Výše přídavku na dítě v Kč měsíčně
do 6 let	500
6 – 15 let	610
15 – 26 let	700

Zdroj:vlastní zpracování dle § 18 zákona č. 117/1995Sb., o státní sociální podpoře

3.8.4. Rodičovský příspěvek

Rodičovský příspěvek je vyplácen rodiči pečujícím osobně, celodenně a řádně o dítě po celý kalendářní měsíc. Vyplácí se na dítě, které je nejmladší v rodině a to až do vyčerpání celkové částky 220 000 Kč, nejdéle však do 4 let věku dítěte.

Jestliže alespoň jednomu z rodičů v rodině lze stanovit k datu narození dítěte 70 % 30násobku denního vyměřovacího základu pro stanovení peněžité pomoci v mateřství nebo nemocenské v souvislosti s porodem nebo převzetím dítěte podle zákona o nemocenském pojištění, rodič si může volit výši a tím i délku pobírání rodičovského příspěvku. Maximální měsíční výše rodičovského příspěvku se stanoví ve vazbě na uvedený vyměřovací základ: pokud 70 % 30 násobku denního vyměřovacího základu je nižší nebo rovno 7 600 Kč.

Rodičovský příspěvek může činit nejvýše 7 600 Kč; pokud 70 % 30násobku denního vyměřovacího základu převyšuje 7 600 Kč, je výše rodičovského příspěvku omezena touto částkou.“⁷¹ Rodičovský příspěvek může činit maximálně 11 500 Kč za měsíc. Lze-li určit

⁷¹ MPSV, Státní sociální podpora, Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/2#nd>. [cit.2014-08-08]

vyměřovací základ u obou rodičů, je použit ten, který je vyšší. Výši rodičovského příspěvku je možno si zvolit, je možno ji změnit jednou za tři měsíce.

Nelze-li určit vyměřovací základ ani u jednoho z rodičů, je rodičovský příspěvek vyplácen ve výši 7 600 Kč měsíčně do konce 9. měsíce věku dítěte. Dále je vyplácen ve výši 3 800 Kč měsíčně do 4 let věku dítěte.

Nárok na rodičovský příspěvek je podmíněn tím, že dítě, které nedosáhlo věku 2 let, navštěvuje jesle, mateřskou školu nebo jiné zařízení pro děti předškolního věku maximálně 46 hodin v kalendářním měsíci. Může navštěvovat léčebně rehabilitační zařízení nebo jesle, mateřskou školu nebo obdobné zařízení pro zdravotně postižené předškolní děti maximálně 4 hodiny denně. Zdravotně postižené může navštěvovat jesle, mateřskou školu nebo obdobné zařízení pro děti předškolního věku maximálně 6 hodin denně.

„Dítě, jehož osamělý rodič nebo oba rodiče jsou závislí na pomoci jiné osoby ve stupni III nebo IV, může navštěvovat jesle, mateřskou školu nebo obdobné zařízení pro děti předškolního věku v rozsahu nepřevyšujícím 4 hodiny denně“⁷². Po dosažení věku 2 let není docházka dítěte do zařízení pro děti a vyplácení rodičovského příspěvku omezeno.

Příjmy rodiče, kterému je vyplácen rodičovský příspěvek, se nesledují. Může tedy vylepšovat sociální situaci rodiny výdělečnou činností. Podmínkou je, že musí zajistit péči o dítě jinou zletilou osobou.

3.8.5. Příspěvek na bydlení

Příspěvek na bydlení je vyplácen dle § 24 až § 28 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Jedná se o dávku, která je příspěvkem rodině nebo jednotlivci, který má nízké příjmy k uhrazení nákladů na bydlení. Příspěvek na bydlení se vyplácí vlastníkovvi nebo nájemci bytu, který je přihlášen v bytě k trvalému pobytu. *„Jestliže 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny nestačí k pokrytí nákladů na bydlení a zároveň těchto 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny je nižší než příslušné normativní náklady stanovené zákonem.“⁷³*

⁷² MPSV, Státní sociální podpora, Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/2#nd>. [cit.2014-08-08]

⁷³ MPSV, Státní sociální podpora, Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/2#nd>. [cit.2014-08-08]

Příspěvek na bydlení je vyplácen maximálně 84 měsíců v období posledních 10 kalendářních let. Pro domácnosti nebo je-li žadatelem osoba, které byl poskytnut příspěvek na úpravu bytu, na jehož náklady je žádán příspěvek, nebo která se skládá výlučně z osob starších 70 let, toto omezení neplatí.

3.8.6. Porodné

Porodné je vypláceno dle § 44 až § 46 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Je dávkou, která je vyplácena jednorázově rodině s nízkými příjmy a je příspěvkem na náklady související s narozením prvního dítěte.

Nárok na porodné má rodina, jejíž příjem v kalendářním čtvrtletí předcházejícím narození dítěte byl nižší než 2,4násobek životního minima rodiny. Výše porodného je stanovena na 13 000 Kč za první živě narozené dítě. Narodí-li více dětí spolu s prvně živě je výše porodného stanovena na 19 500 Kč. Nárok má také osoba, která převezme dítě do trvalé péče nahrazující péči rodičů. Převzeto musí být do této péče do 1 roku věku dítěte. Toto dítě musí být prvním dítětem této osoby, na které z důvodu jeho převzetí vznikl nárok na porodné, a před převzetím tohoto dítěte do péče této osobě nevznikl nárok na porodné.

Od roku 2015 bude nárok na porodné i na druhé dítě. Koeficient příjmů v rodině se zvýší na 2,7násobek životního minima rodiny. Porodné na 2. dítě je stanoveno na 10 000 Kč. U vícero dětí má matka získat vždy 23 tisíc korun, nezáleží na tom, zda se vícero dětí narodí při prvním, nebo druhém porodu.

3.8.7. Pohřebné

Pohřebné se dle § 47 až § 48 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře vyplácí osobě, která vypravila pohřeb nezaopatřenému dítěti, nebo osobě, jež byla rodičem nezaopatřeného dítěte. Podmínkou je, že zemřelá osoba měla ke dni úmrtí trvalý pobyt na území České republiky. Pohřebné je vypláceno v částce 5 000 Kč.

3.9. Pomoc v hmotné nouzi

Systém pomoci v hmotné nouzi je upraven zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů a vyhláška č. 389/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi.

Forma pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, motivuje tyto osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Je tedy předpoklad, že osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje nebo se práci vyhýbá. Náleží k opatřením proti sociálnímu vyloučení.

„Nedílnou součástí systému pomoci v hmotné nouzi je sociální práce s klienty. V rámci sociální práce některé úkoly kromě Úřadu práce České republiky vykonávají rovněž obecní úřady, které mají blíže k občanům a mohou tak v rámci sociální práce efektivněji reagovat na jejich problémy.“⁷⁴

3.9.1. Osoba v hmotné nouzi

Osoba v hmotné nouzi je dle § 2 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi osoba nebo rodina, která nemá dostatečné příjmy. Její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni, která je ještě přijatelné pro společnost. Zároveň si nemůže příjmy z objektivních důvodů zvýšit, např. vlastní prací, uplatněním nároků a pohledávek, prodejem nebo využitím majetku a tím vyřešit svoji situaci vlastním přičiněním.

„Pro účely posuzování stavu hmotné nouze se příjmy a sociální a majetkové poměry osoby, která žádá o dávku, posuzují společně s příjmy a sociálními a majetkovými poměry dalších osob. Okruh těchto společně posuzovaných osob se posuzuje podle zákona o životním a existenčním minimu.“⁷⁵

⁷⁴ MPSV, Pomoc v hmotné nouzi, Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/5>. [cit.2014-08-10]

⁷⁵ § 2, zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

3.9.2. Dávky a jejich výplata

Dávky, které jsou vypláceny jako pomoc v hmotné nouzi:

1. příspěvek na živobytí
2. doplatek na bydlení
3. mimořádná okamžitá pomoc

Příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení jsou dávky, které se měsíčně opakují. Mimořádná okamžitá pomoc je dávka jednorázová. Žádosti vyřizuje příslušná Krajská pobočka Úřadu práce České republiky podle místa trvalého pobytu žadatele.

3.9.3. Příspěvek na živobytí

Příspěvek na živobytí je vyplácen dle § 21až § 29 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů a je základní dávkou pomoci v hmotné nouzi. Je přiznán osobě či rodině s nedostatečným příjmem. Nárok na příspěvek vznikne, jestliže po odečtení přiměřených nákladů na bydlení příjem osoby či rodiny nedosáhne částky živobytí. Přiměřené náklady na bydlení jsou odůvodněné náklady na bydlení, maximálně však do výše 30 %, v Praze 35 %, příjmu osoby či rodiny. Výše částky živobytí je závislá na částce existenčního a životního minima. Pokud splňuje podmínky více společně posuzovaných osob, je příspěvek vyplácen jen jednou. Obdrží ho osoba, na které se dohodnou nebo ji v případě, že se nedohodnou, určí orgán pomoci v hmotné nouzi, který o něm rozhoduje.

„Částka živobytí je stanovena pro každou osobu individuálně, a to na základě hodnocení její snahy a možností. Pro stanovení živobytí rodiny se jednotlivé částky živobytí osob sčítají. Částka živobytí osoby se zvyšuje, pokud zdravotní stav osoby vyžaduje podle doporučení příslušného odborného lékaře zvýšené náklady na dietní stravování.

„Částka živobytí u osoby, která dluží na výživném pro nezletilé dítě částku vyšší než trojnásobek stanovené měsíční splátky, činí částku existenčního minima, případně zvýšenou z důvodu dietního stravování.“⁷⁶ Existenční minimum je určeno částkou 2 200 Kč. V těhotenství a při kojení do 1 roku dítěte se částka živobytí zvyšuje o 1 100 Kč. Příspěvek na živobytí je poskytován v peněžní či věcné formě nebo kombinací obou.

⁷⁶ MPSV, Pomoc v hmotné nouzi, Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/5>. [cit.2014-08-10]

3.9.4. Doplatek na bydlení

Další dávka pomoci v hmotné nouzi je doplatek na bydlení. Je upravena § 33 až § 35a zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Je vyplácena při nedostatku příjmu k uhrazení nákladů na bydlení. Nestačí-li vlastní příjmy osoby či rodiny včetně příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory. Poskytuje se nájemci nebo vlastníku bytu, kterému byl přiznán nárok na příspěvek na živobytí. Doplatek na bydlení lze výjimečně přiznat i v případě, že žadatel nemá nárok na příspěvek na živobytí nebo i žadateli využívajícímu jinou než nájemní formu bydlení. Doplatek na bydlení se vypočítá tak, aby po uhrazení nákladů na nájem, služby spojené s bydlením a nákladů za dodávky energií zbyla osobě či rodině částka ve výši živobytí.

Vyplácení je časově omezeno na 84 měsíců v období posledních 10 kalendářních let. Pro domácnosti sestávající výlučně z osob starších 70 let a pro osoby se zdravotním postižením, které bydlí v pro ně postavených nebo upravených bytech se toto nevztahuje.

3.9.5. Mimořádná okamžitá pomoc

Mimořádná okamžitá pomoc je vyplácena dle § 36 a §37 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Poskytuje se osobě, jež se ocitla v situaci, kterou je nutno bezodkladně řešit. Zákon stanoví šest takových situací:

- a) Podmínky pro poskytnutí opakovaných dávek nejsou splněny. V případě neposkytnutí pomoci osobě jí hrozí vážná újma na zdraví. Částka, která je poskytnuta doplňuje příjem osoby do výše existenčního minima. Pokud se jedná o nezaopatřené dítě, doplácí se do životního minima.
- b) Při postižení vážnou mimořádnou událostí jako je živelní pohroma, větrná pohroma, ekologická havárie, požár apod.. Dávka je poskytována až do výše 15násobku částky životního minima jednotlivce, tedy až 51 150 Kč.
- c) Při nedostatku prostředků potřebných k úhradě jednorázového výdaje, který je souvisí například se zaplacením poplatku za vystavení duplikátů osobních dokladů nebo v případě, že došlo ke ztrátě peněžních prostředků. Dávka může být poskytnuta maximálně do výše tohoto výdaje.

d) Při nedostatku prostředků k nákupu nebo opravě předmětů dlouhodobé potřeby. Poskytuje se až do výše výdajů, maximálně do výše 10násobku částky životního minima jednotlivce během kalendářního roku až do částky 34 100 Kč.

e) *“Nedostatek prostředků k uhrazení odůvodněných nákladů vznikajících v souvislosti se vzděláním nebo se zájmovou činností nezaopatřených dětí a na zajištění nezbytných činností souvisejících se sociálně-právní ochranou dětí. Dávku lze poskytnout až do výše těchto výdajů, maximálně však v průběhu kalendářního roku do výše 10násobku částky životního minima jednotlivce, tj. až do částky 34 100 Kč.”⁷⁷*

f) Při ohrožení sociálním vyloučením. Jedná se příkladně o situace, kdy se lidé vracejí z vězení, po dosažení zletilosti z dětského domova, z pěstounské péče nebo po ukončení léčby chorobných závislostí. Dávka je vyplácena až do výše 1000 Kč. Lze ji v průběhu roku vyplatit opakovaně. Součet dávek nesmí překročit 4násobek částky životního minima jednotlivce, tedy maximálně v částce 13 640 Kč.

3.9.6. Některé praktické aspekty sociálních dávek

Důležitou součástí péče státu o své občany, kteří se dostanou do svízelné životní situace, jsou dávky státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi. Výdaje na tyto dávky představují pro státní rozpočet zátěž a přispívají ke zhoršení stavu veřejných financí. Systém vyplácení dávek není však příliš dokonalý. Z rozhovoru s referentkou Úřadu práce zjistila autorka následující skutečnosti. Úřad při žádostech o dávky žádá doložení příjmů, ale nezohledňuje, zda byly fakticky přijaty (např. povinný rodič neplní vyživovací povinnost).

Při žádosti o přídavek na dítě se dokládají příjmy za kalendářní rok předcházející kalendářnímu roku, do něhož spadá počátek období od 1. října do 30. září následujícího kalendářního roku. Tedy prakticky až 2 roky zpětně, před podáním žádosti. Jistě by rodičům pomohlo více, kdyby tuto dávku dostali, když jsou doma s dítětem a ne až když znovu pracují. Pokud měli před narozením dítěte „běžný“ příjem na tuto dávku nedosáhnou a dostanou ji až za období, kdy se jejich příjem omezil jen na rodičovský příspěvek.

⁷⁷ MPSV, Pomoc v hmotné nouzi, Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/5>. [cit.2014-08-010]

Porodné je přiznáváno v současné době pouze nepřevyšuje-li rozhodný příjem v rodině součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,40, ženě, která porodila své první živé dítě. Tento postup státu se jeví autorce jako nespravedlivý. Porodné by mělo být vypláceno i na další narozené děti, alespoň v nižší částce. Pokud matka má již 1 dítě a poté s jiným mužem další, i když tento muž ještě žádné dítě nemá, na porodné nárok nemají.

Částky životního minima, které jsou rozhodné pro výpočet dávek sociální podpory jsou velmi nízké a zvyšují se jen zřídka i když mzdy a ekonomika státu roste.

Pokud by rodina nebo jednotlivec měli jako jediný příjem pouze dávky sociální podpory, žili by na hranici chudoby. Některým lidem vyhovuje mít alespoň nějaký stálý příjem a další příjmy si obstarávají tzv. „na černo“. Další problém vyplácení dávek je, že úřad nerozlišuje jak dlouho žadatel dávky pobírá. Jedná-li se o přechodné období, např. rodičovskou dovolenou nebo krátkodobou nezaměstnanost, nebo prostě nechce pracovat.

3.10. Pozůstalostní důchody

Podmínky nároku a výše těchto důchodů je dána zákonem č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o důchodovém pojištění).

3.10.1. Sirotčí důchod

Sirotčí důchod upravují § 52 a § 53 zákona o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Dle ČSSZ k 31. 3. 2013 pobíralo sirotčí důchod v České republice přes 46 tisíc dětí. Průměrná výše sirotčího důchodu dosahovala 5 635 korun a průměrný věk sirotek byl 17 let.

Nárok na sirotčí důchod má nezaopatřené dítě, zemřel-li rodič, osvojitel nebo osoba, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů z rozhodnutí soudu.

Pokud rodič, osvojitel nebo osoba, která měla dítě v péči, byla poživitelem starobního nebo invalidního důchodu nebo splnila ke dni svého úmrtí podmínku potřebné doby pojištění, aby měla nárok na invalidní důchod nebo starobní důchod nebo jestliže zemřela následkem pracovního úrazu či nemoci z povolání. „*Podmínka potřebné doby pojištění pro*

*nárok na invalidní důchod se pro účely vzniku nároku na sirotčí důchod považuje za splněnou, byla-li získána aspoň polovina potřebné doby pojištění.*⁷⁸

Zemřou-li oba rodiče, nárok na sirotčí důchod má dítě po každém z rodičů, osvojiteli nebo osobě, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů. Jestliže oboustranně osiřelé dítě osvojí jen jedna osoba, zanikne nárok na důchod, který náležel osobě, kterou osvojitel nahradí. Zemře-li pěstoun nebo jeho manžel, nárok na sirotčí důchod nevzniká. Pokud je dítě osvojeno, nárok na sirotčí důchod zanikne. Je-li následně osvojení zrušeno, nárok na sirotčí důchod vznikne znovu.

Výši sirotčího důchodu je upravena § 53 zákona o důchodovém pojištění. Skládá se ze dvou složek, a to ze základní a z procentní výměry. Výše základní výměry důchodu je stanovena procentní sazbou z průměrné mzdy, činí 9 % průměrné mzdy. V případě oboustranného sirotka náleží základní výměra pouze jednou. Výše procentní výměry důchodu činí 40 % procentní výměry důchodu, na který měl nebo by měl nárok zemřelý v době smrti.

3.10.2. Vdovský a vdovecký důchod

Podmínky nároku a výši vdovského a vdoveckého důchodu řeší zákon o důchodovém pojištění, § 49 až § 51. Nárok na vdovský důchod má vdova po zemřelém manželovi, pokud pobíral starobní nebo invalidní důchod nebo splnil podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod ke dni smrti. Nárok vznikne i zemřel-li následkem pracovního úrazu či nemoci z povolání. Vdovec má nárok na vdovecký důchod za stejných podmínek jako vdova na vdovský důchod.

Vdovský důchod je vyplácen po dobu jednoho roku od smrti manžela. Vdova má nárok na vdovský důchod i po uplynutí této doby. Jestliže pečuje o nezaopatřené dítě. Pečuje o dítě, které je závislé na péči jiné osoby ve stupni II až IV. Pečuje o svého rodiče nebo rodiče zemřelého manžela, který s ní žije v domácnosti a je závislý na péči jiné osoby ve stupni II až IV. Vdova je invalidní ve třetím stupni. Nebo pokud dosáhla alespoň věku o 4 roky nižšího, než činí důchodový věk pro muže stejného data narození nebo důchodového věku,

⁷⁸ § 52 odst. 1, zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

je-li důchodový věk nižší. Dítětem musí být dítě, které má po zemřelém nárok na sirotčí důchod nebo dítě, které bylo v rodině vychovááno a bylo zemřelým osvojeno nebo bylo alespoň jedním z manželů ke dni smrti převzato do péče nahrazující péči rodičů.

Nárok na vdovský důchod vznikne znovu, jestliže se splní některá z uvedených podmínek do dvou roků po zániku dřívějšího nároku na vdovský důchod. Nárok na vdovský důchod zaniká uzavřením nového manželství nebo pokud se prokáže, že se manželka podílela na smrti manžela. To platí obdobně i pro nárok muže na vdovecký důchod.

Výši vdovského a vdoveckého důchodu upravuje § 51 zákona o důchodovém pojištění.

Skládá ze dvou složek, a to ze základní výměry a z procentní výměry. Výše základní výměry důchodu je stanovena procentní sazbou z průměrné mzdy, činí 9 % průměrné mzdy. Procentní výměra důchodu činí 50 % procentní výměry starobního nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, na který měl nebo by měl nárok zemřelý v době smrti.

4. Ochrana a pomoc státu

Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky věnuje pozornost dětem a rodině v článku 32. Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena. Ženě v těhotenství je zaručena zvláštní péče, ochrana v pracovních vztazích a odpovídající zdravotní podmínky.

Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva. Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. Rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu.

Dle § 42 zákona 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, poskytují zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy.

V zařízení se poskytuje ochrana a pomoc dítěti v zákonem daných případech uvedených v § 37 výše uvedeného zákona, a to po dobu, než rozhodne soud o návrhu obecního úřadu obce s rozšířenou působností na nařízení předběžného opatření.

4.1. Národní strategie ochrany práv dětí

Národní strategie ochrany práv dětí a návazný Akční plán k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí na období 2012 až 2015 jsou souhrnem, který se zabývá problematikou ochrany práv dětí. Cíli jsou zvyšovat všeobecné povědomí v otázkách práv dětí a vytvářet příležitosti pro děti a mladé lidi, aby se účastnili na rozhodování o záležitostech, které se jich týkají a které je ovlivňují. Vyrovnávání příležitostí pro děti a mladé lidi, které pocházejí ze znevýhodněného sociálního prostředí nebo mají zdravotní postižení. Cílem je i podpora rodin, podpora pozitivního rodičovství nebo náhradní rodinné péče.

„Cíle a klíčové aktivity Národní strategie ochrany práv dětí budou realizovány, monitorovány a vyhodnocovány na základě akčních plánů. Akční plán k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí na období 2012 - 2015 si klade za cíl přispět ke zvýšení kvality práce a dostupnosti služeb pro ohrožené děti a rodiny a sjednocení postupu pracovníků při

*řešení konkrétní situace ohrožení dítěte. Ke snížení počtu dětí dlouhodobě umístěných ve všech typech ústavní péče posílením preventivní složky práce s ohroženým dítětem a rodinou bude napomáháno rozvojem podpůrných služeb pro ohrožené dítě a rodinu a navýšením počtu kvalifikovaných pracovníků.*⁷⁹

4.2. Národní koncepce podpory rodin s dětmi

Je zaměřena na potřeby rodin s dětmi na zásadní oblasti jejich podpory. Cílem je vytváření vhodných socioekonomických podmínek pro fungování rodin. Zaměřují se na finanční zajištění rodiny, slučitelnost práce a rodiny a služby péče o děti, na podporu zkvalitňování rodinných vztahů a posilování rodičovských kompetencí. Dalšími cíli je podpora rodin se specifickými potřebami a pomoc při zapojení krajů a obcí do rodinné politiky.

*„Cílovou skupinou jsou rodiny s nezaopatřenými dětmi, neboť jejich vznik a fungování vyžaduje největší podporu ze strany státu.“*⁸⁰

Základním cílem v oblasti problematiky rodin se specifickou potřebou je zabránit hroziící chudobě, která je způsobená především nízkými příjmy a často i nerovnými vzdělávacími šancemi a tím i ztíženým přístupem na trh práce. Dílčím cílem je vytvářet základní podmínky k bezproblémovému fungování těchto rodin. Je také důležité podporovat tyto rodiny při výchově dětí a zabránit možnému sociálnímu vyloučení. V tomto je brán především ohled na děti. Podpora musí být všestranná a ne pouze finanční. Opatření musí reagovat na specifické potřeby rodin. Zároveň je třeba podporovat jejich soběstačnost.

„Také v případě neúplných rodin je nezbytné rozvíjet širokou nabídku dostupných sociálních služeb a služeb pro rodinu. K zajištění soběstačnosti a fungování neúplných rodin je třeba podporovat širší rodinné vazby a rodinnou soudržnost. Zvláštní pozornost musí být v neúplných rodinách věnována zabezpečení stabilního prostředí pro všestranný zdravý vývoj dětí v souladu s nejlepším zájmem dítěte. V této souvislosti bude vláda své snahy směřovat k rozvoji možností rodinné mediace v případech dohody rodičů o realizaci

⁷⁹ MPSV.Databáze strategií, Dostupné z <http://databaze-strategie.cz/cz/mpsv/strategie/narodni-strategie-ochrany-prav-deti-2012>. [cit.2014-07-12]

⁸⁰ MPSV.Databáze strategií, Dostupné z <http://databaze-strategie.cz/cz/mpsv/strategie/narodni-koncepce-podpory-rodin-s-detmi-2008>. [cit.2014-07-12]

styku s dítětem a využívání střídavé výchovy v případě, kdy to není proti zájmu dítěte a porozvodové vztahy jsou stabilní.“⁸¹

Aby byla lépe zabezpečena ekonomická situace rodiny, je cílem vlády usilovat o efektivnější zajištění příjmu výživného pro děti od povinné osoby a aby výše výživného odpovídala potřebám dětí. Kromě toho je potřeba předcházet zneužívání sociálních dávek. Ty jsou zneužívány účelově nesezdanými páry a tím dochází ke znevýhodnění rodin založených na manželském soužití. Je tedy třeba zdokonalit kontrolní mechanismy příslušných úřadů.

4.3. Podpora při ošetřování

Ošetřování nemocného člena rodiny a péče o dítě mladší 10 let se řídí § 39 zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Ošetřovné je jednou z dávek nemocenského pojištění a vyplácí ho okresní správa sociálního zabezpečení. Je hrazeno ze státního rozpočtu. Ošetřování je dle § 191 zákoníku práce překážka v práci na straně zaměstnance.

„Zaměstnavatel je povinen omluvit nepřítomnost zaměstnance v práci po dobu jeho dočasné pracovní neschopnosti, po dobu karantény, po dobu mateřské nebo rodičovské dovolené, po dobu ošetřování dítěte mladšího než 10 let nebo jiného člena domácnosti v případech podle § 39 zákona o nemocenském pojištění a po dobu péče o dítě mladší 10 let z důvodů stanovených v §39 zákona o nemocenském pojištění nebo z důvodu, kdy se fyzická osoba, která o dítě jinak pečuje, podrobila vyšetření nebo ošetření u poskytovatele zdravotních služeb, které nebylo možno zabezpečit mimo pracovní dobu zaměstnance, a proto nemůže o dítě pečovat.“⁸²

Zaměstnanci při splnění stanovených podmínek náleží z nemocenského pojištění ošetřovné. Nárok na ošetřovné má zaměstnanec, který nemůže vykonávat v zaměstnání práci z důvodu ošetřování dítěte mladšího 10 let, pokud toto dítě onemocnělo nebo utrpělo úraz. Dále má nárok na ošetřovné z důvodu péče o dítě mladší 10 let, protože školské zařízení nebo jiné obdobné zařízení pro děti, které dítě denně nebo týdně navštěvuje. Pokud škola, jejímž je žákem, je uzavřena z nařízení příslušného orgánu z důvodu havárie,

⁸¹ MPSV.Databáze strategií,Dostupné z http://dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/narodni_koncepce_podpory_rodin_s_detmi.pdf, s 22 a 23, [cit.2014-07-12]

⁸² NEŠČÁKOVÁ, L. : Zákoník práce 2014 s výkladem, s.64

mimořádného opatření při epidemii nebo jiné nepředvídané události. Nemůže být pro nařízenou karanténu v péči školského zařízení nebo jiného obdobného zařízení pro děti, v jehož denní nebo týdenní péči dítě jinak je, nebo docházet do školy. *“Jestliže osoba, která jinak o dítě pečuje, onemocněla, utrpěla úraz, nastaly u ní situace uvedené v § 57 odst. 1 písm. b) nebo c), porodila nebo jí byla nařízena karanténa, a proto nemůže o dítě pečovat.”*⁸³

Podmínkou nároku na ošetrovné také je, že ošetřovaná osoba žije se zaměstnancem v domácnosti. Toto neplatí v případě ošetřování nebo péče o dítě mladší 10 let rodičem. Je-li dítě svěřeno soudem do společné nebo do střídavé péče obou rodičů, je za domácnost považována domácnost každého z těchto rodičů.

Podpůrčí doba je 9 dní nebo 16 kalendářních dnů u osamělého zaměstnance, který trvale pečuje aspoň o jedno dítě ve věku do 16 let, které neukončilo povinnou školní docházku. Začíná od prvního dne potřeby ošetřování nebo péče.

4.4. Zaměstnaní rodiče

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů osaměle žijícího rodiče zvýhodňuje ve srovnání s ostatními zaměstnanci pečujícími o nezletilé děti při vysílání na pracovní cesty mimo obvod obce svého pracoviště nebo bydliště a v případě přeložení.

*“Těhotné zaměstnankyně a zaměstnankyně a zaměstnanci pečující o děti do věku 8 let smějí být vysíláni na pracovní cestu mimo obvod obce svého pracoviště nebo bydliště jen se svým souhlasem; přeložit je může zaměstnavatel jen na jejich žádost.”*⁸⁴

Obdobně platí ustanovení i pro osamělou zaměstnankyni a osamělého zaměstnance, kteří pečují o dítě, dokud dítě nedosáhlo věku 15 let. Totéž platí i pro zaměstnance, který prokáže, že převážně sám dlouhodobě pečuje o osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II až IV.

Zaměstnavatel je povinen přihlížet při zařazování zaměstnanců do směn k potřebám zaměstnankyň a zaměstnanců pečujících o děti. Jestliže zaměstnankyně nebo zaměstnanec pečující o dítě mladší než 15 let, těhotná zaměstnankyně nebo zaměstnanec, který prokáže,

⁸³ § 39, odst.1, písm.b, zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁴ NEŠČÁKOVÁ, L. : Zákoník práce 2014 s výkladem, s. 72

že převážně sám dlouhodobě pečuje o osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II až IV požádá o kratší pracovní dobu nebo jinou vhodnou úpravu pracovní doby, zaměstnavatel je povinen vyhovět jeho žádosti, nebrání-li tomu vážné provozní důvody.

Zaměstnavatel nesmí zaměstnávat těhotné zaměstnankyně prací přesčas. *“Zaměstnankyním a zaměstnancům, kteří pečují o dítě mladší než 1 rok, nesmí zaměstnavatel nařídit práci přesčas.”*⁸⁵

Další zvýhodnění pro zaměstnané rodiče mohou být sjednány v kolektivních smlouvách nebo vyjednány individuálně. Záleží na přístupu a ochotě zaměstnavatele.

4.5. Úsek sociálně právní ochrany dětí

V rámci výkonu státní správy pečuje o občany, kteří se ocitnou v obtížných situacích nebo v nich žijí. Na základě rozhovoru s referentkou úseku sociálně právní ochrany dětí autorka zjistila následující informace o náplni práce referentky. Pracovnice orgánu sociálně právní ochrany dětí vykonávají agendu, která je vymezena zákonem o sociálně právní ochraně dětí, občanským zákoníkem a dalšími právními předpisy. Zajišťují péči o ohrožené děti. U soudu vykonávají funkci opatrovníka nezletilých a mladistvých při řízeních o úpravě poměrů po dobu před rozvodem, po rozvodu, v řízení o úpravách výchovy, výživy a styku, při schválení právního úkonu a určení otcovství. Vydávají předběžná opatření o umístění nezletilých dětí a mladistvých do náhradní výchovy. Na dožádání soudu a jiných úřadů prošetřují rodinné poměry nezletilých dětí a provádí kontroly při nařízeném dohledu nad výchovou. Soudu podávají návrhy na výchovná opatření. Zastupují děti a mladistvé při jednáních na úřadech.

Vykonávají funkci kurátora pro děti a mládež. Je účastníkem trestního nebo přestupkového řízení vedeného proti mladistvým. Pečuje o děti, které byly propuštěny z ústavní nebo ochranné výchovy. Je poskytovatelem poradenské služby rodičům nezletilých a mladistvých.

⁸⁵ NEŠČÁKOVÁ, L. : Zákoník práce 2014 s výkladem, s. 72

5. Praktické aspekty postavení osamělých rodičů

V průběhu měsíců duben až září 2014 byly zpracovány strukturované rozhovory. Strukturovaný rozhovor je jedna z technik sběru dat v sociálním výzkumu. Tazatel postupuje otázku za otázkou podle dotazníku a respondent odpovídá. Tazatel zaznamenává odpovědi do dotazníku. Autorkou byl tento způsob vyhodnocen jako nejlepší, protože měla možnost osobního kontaktu s respondenty.

Respondenti bylo 10 osaměle žijící rodiče nezletilých dětí, občanů České republiky, ženy a muži středního věku mezi 25 - 45 lety. Bydliště Praha, Plzeň a okolí. Byli vybráni s ohledem na svoji rodinnou a sociální situaci v blízkém i širším okruhu známých autorky. Byly jim pokládány tyto otázky: věk rodiče, vzdělání rodiče, zaměstnání rodiče, věk dítěte, zdravotní stav rodiče i dítěte, bydlení, mzda (příjem), výše výživného, styk druhého rodiče s dítětem, ekonomická situace rodiny, rodinná situace, problémy s výchovou. Každý rozhovor trval cca 1 hodinu.

Rozhovory poskytly autorce pohled na reálný život osamělých rodičů, na jejich problémy, vztahy a ekonomickou situaci. Příjmy a mzdy jsou orientační. Uvedený příjem má rodič, pokud nenastane v měsíci žádná mimořádná událost, jako je například nemoc. Zvláště u malých dětí je nemocnost vyšší. Mzda nebo příjem se poté snižuje, protože ošetřovné nedosahuje takové výše jako mzda. Zároveň se zaměstnavatel s takovým rodičem snaží ukončit pracovní poměr. Výše výživného je rozdílná i několikanásobně, většinou nezohledňuje potřeby dítěte, ale je závislá na oficiální ekonomické situaci povinného. Styk druhého rodiče s dítětem není v některých případech vůbec realizován, ačkoliv mu pečující rodič nebrání. Výdaje dětí jsou různé, závislé na věku dítěte, jeho zdravotním stavu a mimoškolní činnosti. Ekonomická situace většiny rodičů s osamělými dětmi není příliš dobrá, někteří patří mezi příjemce sociálních dávek. Ke stabilizaci rodiny přispívají prarodiče, další blízcí příbuzní a nárazově i přátelé rodičů. Jedná se o ekonomickou pomoc nebo o péči o dítě v době, kdy se rodič nemůže o dítě osobně starat, například musí být v zaměstnání nebo jít k lékaři. Většina rodičů uvádí jako největší problém skloubit zaměstnání a péči o dítě. Zařízení pro děti předškolního věku je v současné době nedostatek, soukromé školky a placené hlídání dítěte jsou pro samoživitele drahé.

Respondentka č. 1, věk 44 let, středoškolské vzdělání, v současné době pečuje o dítě. Děti chlapci 15 a 11 let. Zdravotní stav matky a staršího syna je dobrý, mladšímu chlapci bylo diagnostikováno onkologické onemocnění. Bydlí v bytě v osobním vlastnictví. Příjem rodiny je cca 26000,-, skládá se především ze sociálních dávek a příspěvku nadace Dobrý anděl. Výše výživného je na staršího chlapce 5000,- a na mladšího, který má jiného otce 3000,-. Oba otcové se s chlapci stýkají, ale nepravidelně. Ekonomickou situaci hodnotí matka jako napjatou. Má velké výdaje spojené s péčí o nemocného chlapce a nemůže ekonomickou situaci zlepšovat vlastní prací. O chlapce pečuje sama, prarodiče chlapců buď zemřeli, nebo mají vzdálené bydliště. Největším problémem je v současné době nemoc mladšího syna. Pokud se jeho zdravotní stavlepší, bude moci nastoupit opět do zaměstnání a tím selepší i současná ne příliš dobrá ekonomická situace rodiny.

Respondentka č. 2, věk 30 let, středoškolské vzdělání, úřednice státní podnik. Dítě, dívka 5 let, zdravotní stav obou je dobrý, bydlí v podnájmu, mzda matky cca 20000,- Kč. Výše výživného 2700,- Kč. Otec nemá určen styk s dítětem, je na dohodě rodičů, pracuje ve směnném provozu a dceru si bere do péče v době svého volna i na několik dnů. V době prázdnin jí umožňuje, aby s ním trávila dovolenou. Děvče se stýká i s prarodiči z otcovi strany. Ekonomickou situaci považuje tato matka za uspokojivou. Nepobírá sociální dávky. S výchovou jí kromě bývalého partnera pomáhají prarodiče dcery a pokud potřebuje pohlídat dceru i nárazově přátelé. Za největší problém matka považuje skloubení zaměstnání s péčí o dítě. Zaměstnavatelem je vysílána na pracovní cesty a na tu dobu musí zajistit péči o dceru jinou osobou.

Respondentka č. 3, věk 38 let, vysokoškolské vzdělání, referentka samosprávy. Dítě – dívka 7 let, zdravotní stav matky je dobrý, dítě trpí astmatem a alergií. Bydlí v bytě v osobním vlastnictví. Mzda matky cca 17000,- Kč, výše výživného 2500,-. Otec nemá určen styk s dítětem a s dítětem se nestýká, nejeví o něj zájem. Ekonomickou situaci matka hodnotí jako hraniční. Nepobírá sociální dávky. S výchovou dcery pomáhají rodiče ze strany matky a někdy přátelé. Za největší problém matka považuje skloubení zaměstnání s péčí o dítě. Ve dnech, kdy jí pracovní doba končí v 17 hodin je problém zajistit hlídání pro dceru, školní družina končí provoz v 16 hodin. Závažným problémem je častá nemocnost dcery a s tím spojené problémy u zaměstnavatele. Uvedeného příjmu dosahuje, pouze není-

li dítě nemocné. Dalším problémem je určení výživného ze strany otce dítěte. Ten pracuje ve firmě svého otce a oficiální příjem nekoresponduje se způsobem jeho života.

Respondentka č. 4, věk 40 let, vysokoškolské vzdělání, referentka v zahraniční firmě. Dítě, dívka 7 let, zdravotní stav obou je dobrý, bydlí v podnájmu. Mzda cca 25000,-. Výše výživného není určena. U manželů nebylo ukončeno rozvodové řízení, otec přispívá částkou 4000,- dle sdělení matky nepravidelně. Styk dítěte s otcem je nepravidelný, dle domluvy rodičů. Ekonomickou situaci matka hodnotí jako ne příliš dobrou, vzhledem k výdajům za bydlení a tomu, že otec pravidelně neplatí výživné. S výchovou matce nepomáhají prarodiče dcery ani z jedné strany, oboje mají vzdálené bydliště. S pohledu matky má babička z její strany špatný zdravotní stav a prarodiče ze strany otce o děvče nejvíce zájem. Péči o dítě v době kdy se matka nemůže o dítě starat suplují přátelé. Krátkodobě je někdy nucena nechat dítě doma samotné. Za největší problém matka považuje skloubení zaměstnání s péčí o dítě. Zaměstnavatelem je vysílána na pracovní cesty a na tu dobu musí zajistit péči o dceru jinou osobou. Dalším problémem je neplacení výživného.

Respondentka č. 5, věk 35 let, vysokoškolské vzdělání, OSVČ v personální oblasti. Dítě, dívka 3,5 roku, zdravotní stav obou je dobrý. Bydlí v bytě v osobním vlastnictví. Příjem matky se pohybuje okolo cca 38000,-. Výživné není určeno, matka neudala otce dcery. Styk dítěte s otcem není realizován. Ekonomickou situaci hodnotí matka jako uspokojivou, v oboru ve kterém pracuje, se jí daří. S výchovou dcery nepomáhají prarodiče, matka si péči zajišťuje placeným hlídáním, dcera chodí do soukromé školky, kde je pracovní doba vhodnější pro pracující rodiče a vzhledem ke svému příjmu, je schopna uhradit vyšší školné. Občas musí využít služby placeného hlídání. Výrazné problémy s výchovou dcery zatím matka nemá.

Respondentka č. 6, věk 32 let, vzdělání- vyučena, bez zaměstnání. Dítě, dcera 5 let, zdravotní stav obou je dobrý. Bydlí v bytě v osobním vlastnictví. Příjem se pohybuje okolo cca 10000,- Kč. Výše výživného je 2000,-, otec je cizí státní příslušník a výživné platí nepravidelně. Otec se stýká s dcerou velmi zřídka. Ekonomickou situaci hodnotí matka jako špatnou, sociální dávky nepokrývají potřeby rodiny, proto je matka nucena si

přivydělávat brigádami. S výchovou dcery ji nepomáhají prarodiče dcery, rodiče matky nežijí, rodiče otce zřejmě kvůli vzdálenému bydlišti. Za největší problém matka považuje najít zaměstnání jako matka samoživitelka s malým dítětem. Pokud se jí podaří zaměstnání získat, přichází o něj z důvodu péče o dítě v době jeho nemoci.

Respondentka č. 7, věk 42, vzdělání – vyučena, v současné době na rodičovské dovolené, věk dětí chlapci 11 a 9 let, děvče 6 měsíců. Zdravotní stav všech je dobrý. Bydlí u rodičů v rodinném domku. Příjem rodiny cca 15000,-. Výše výživného činní u dvou starších dětí 1500,-, otec je částečně invalidní a jiný příjem oficiálně nemá. Přesto, že je výživné nízké, otec ho pravidelně nehradí. Děvče má jiného otce, kterému nebylo dosud soudem určeno otcovství, žádné výživné tedy neplatí. Styk starších dětí s otcem a jeho rodinou je sporadický. O nejmladší dítě otec nejeví zájem. Ekonomickou situaci matka považuje za velmi špatnou. Bez pomoci své rodiny by zřejmě musela děti umístit do náhradní péče. Sociální dávky jí nestačí na pokrytí potřeb rodiny. Největší problém uváděný matkou je nedostatek finančních prostředků a neschopnost vymoci výživné na své děti.

Respondentka č. 8, věk 25 let, vzdělání – vyučena, pracuje jako prodavačka. Dítě, chlapec 4,5 roku. Zdravotní stav je obou je uspokojivý, dítě má alergii. Bydlí v bytě po rodičích. Mzda cca 12000,-. Výše výživného je 2000,-. Otec se se synem nestýká. Ekonomickou situaci hodnotí matka jako napjatou. Rodiče matky nežijí, rodiče otce dítěte nejeví o vnuka zájem. Za největší problém matka považuje skloubení zaměstnání s péčí o dítě. Pracuje ve vícesměnném provozu a pokud má odpolední směnu, nemá kam dítě umístit. Pracovní doba školky je pouze do 16.30 hod. Kdyby jí nepomáhala kamarádka, která je v současné době na rodičovské dovolené, nemohla by pracovat.

Respondent č. 9, věk 39 let, středoškolské vzdělání, soukromý podnikatel. Dítě dívka 9 let. Zdravotní stav obou je dobrý. Bydlí v rodinném domě. Příjem 50000,-. Děvče bylo svěřeno do střídavé péče na základě dohody rodičů. Výživné otci bylo určeno vzhledem k příjmům rodičů na 10000,- Kč. Ekonomickou situaci hodnotí otec jako dobrou. V době, kdy je dívka v péči otce, ten o ni pečuje sám nebo si najímá „paní na hlídání“. Problém vidí otec v odlišném přístupu matky a otce k výchově dcery. Matka není z pohledu otce tak důsledná

ve výchově dcery, což se dle otce projevuje i v době, kdy o ni sám pečuje a na školních výsledcích.

Respondent č. 10, věk 45 let, středoškolské vzdělání, zaměstnanec státní správy. Dítě chlapec 12 let. Zdravotní stav otce a syna je dobrý. Bydlí v nájemním bytě. Mzda 25000,-. Výše výživného byla stanovena na 1000,-, matka toto výživné dlouhodobě neplatí, nemá stabilní zaměstnání a s dítětem se nestýká. Ekonomickou situaci hodnotí v současné době jako dobrou. Péče o chlapce není vzhledem k jeho věku již tak náročná, otec o syna pečuje od 1 roku věku dítěte. V době, kdy byl chlapec malý, měl problémy skloubit zaměstnání s péčí o dítě. V současné době výrazné problémy s výchovou syna nepociťuje.

Vzhledem k výsledkům rozhovorů by autorka doporučovala, aby ke zlepšení situace osamělých rodičů byly přijaty následující opatření:

Bylo by třeba navýšit počet zařízení, která se starají o děti pracujících rodičů, například zřizování podnikových školek, které by měly přizpůsobenou otevírací dobu pracovní době rodiče.

Je třeba zlepšit systém stanovení a vymáhání výživného. Soudy většinou podrobně nezkontrolují příjmy povinného rodiče. Vymáhání výživného je zdlouhavé a mnohdy neúčinné. V úvahu by také připadala penalizace nezaplaceného výživného. Autorka se domnívá, že by stát v případě dlouhodobě nezaplaceného výživného, měl sám vyplácet přiměřenou částku potřebám dítěte a tu pak po povinném vymáhat.

Pro osamělé rodiče by byly vzhledem k tomu, že potřebují čas i na výchovu dítěte vhodné kratší pracovní úvazky, které nejsou na trhu práce příliš nabízeny.

6. Závěr

V poslední době výrazně přibývá neúplných rodin s dětmi do 15 let. Stoupá počet těchto rodin, ale i podíl dětí, které v nich žijí. Statistiky zpracovaná data obsahují Přílohy 1 až 3. Z přílohy č. 1 je patrné, jak rostl počet narozených dětí mimo manželství již od 60 let minulého století. Příloha č. 2 především vypovídá o rozdílech v počtech dětí narozených v manželství a mimo něj a v příloze č. 3 jsou rodičky rozděleny podle rodinného stavu. Ze všech příloh je patrné, že počet dětí narozených mimo manželství stoupá nezávisle na tom, kolik dětí se celkově narodí.

Neúplné rodiny jsou vnímány veřejností, politiky i odborníky jako problém. Většina těchto rodin se skládá z matek a jejich dětí. Podíl domácností, kde žije s nezaopatřeným dítětem mladším 26 let pouze jeden rodič, přesáhl v roce 2012 18 procent. V 90 procentech šlo o matky samoživitelky. V Evropské unii patří Česká republika k členským státům s nejvyšším podílem matek samoživitelek na celkové populaci.

Samoživitelé se častěji dostávají do tíživé finanční situace hlavně kvůli častější nezaměstnanosti a scházející finanční podpoře od druhého rodiče.

Příčiny vzniku neúplných rodin jsou mnohdy připisovány ženám. Někdy jsou osamělé matky přímo obviňovány ze situací, v níž se nachází. Kritizuje se i příliš „feministické“ smýšlení některých žen, které se samy rozhodnou vychovávat své děti a být nezávislé na muži. Tyto jsou většinou nezávislé i finančně.

Samoživitelé jsou znevýhodněni i na pracovním trhu. V České republice je poměrně složité najít pro matku s malými dětmi práci. Pro matku samoživitelku prakticky nemožné. Většinou stačí, aby dítě onemocnělo a matka čerpala ošetřovné. Pokud je ve zkušební době, může se se zaměstnáním prakticky rozloučit. Většina firem navíc odmítá ženy s malými dětmi zaměstnávat, aby se vyhnula problémům. Firmy málo nabízejí částečné úvazky, které by byly vhodné právě pro rodiče s dětmi a umožnily by jim spojit zaměstnání a rodinu. Pokud osamělí rodiče nepracují, jsou kritizováni za závislost na sociálních dávkách. I když pracují je častým problémem skloubit péči o dítě s povinnostmi kladenými zaměstnavatelem.

Výhody našeho sociálního systému ve skutečnosti nejsou tak vysoké, jak si mnozí myslí, aby se dokonce vyplatilo žít bez partnera. Osamělí rodiče nejsou v současnosti skoro nijak znevýhodněni. Jedinou výjimkou je delší doba ošetřovného v případě nemoci dítěte.

V případě pobírání sociálních dávek nebo nějakých úlev, např. daňových nijak osamělí rodiče zvýhodnění nejsou. Sociální politika osamělým rodičům pomáhá, jen pokud se jejich příjmy pohybují okolo životního minima.

V přístupu státu k neúplným rodinám by se dalo mnoho zlepšit. Je logické, že spíše preferuje úplné rodiny. K zajištění soběstačnosti a fungování je podle něj třeba podporovat širší rodinné vazby a rodinnou soudržnost. Vzhledem k tomu, že děti vychovávané v neúplných rodinách jsou budoucími daňovými poplatníky, měl by mít také zájem na jejich vývoji, výchově a vzdělání. Spíše než u státních institucí hledají samozivitelé pomoc a podporu u nevládních organizací, na webových právních poradnách nebo u občanských sdružení.

Stávající zákony týkající se osamělých rodičů a jejich dětí považují za dostatečné. Navržené koncepce, pokud by se je podařilo naplnit, by také pomohly v nesnadné situaci neúplných rodin. Někdy, ale neschopnost se domluvit na společném postupu znesnadňuje dodržování zákonů. Bohužel závisí na lidech, jak jsou implementovány v praxi a ti je mnohdy porušují nebo je plně nevyužívají. Ani informovanost rodičů není dostatečná. Mělo by být místo, kde by se dozvěděli souhrnné informace k této problematice a proto se autorka v této práci o to pokusila. V diplomové práci byly využity zkušenosti autorky, která je samozivitelka. Některé situace a zákony, které v této práci zmínila, osobně zažila nebo se s nimi setkala.

V rámci úsporných opatření byly kráceny nebo úplně zrušeny některé sociální dávky. Tím se situace některých osamělých rodičů ještě více zkomplikovala. Současná vláda slibuje zlepšení i v této oblasti. Nejde o to, aby jen plošně zvýšila nebo zavedla nové dávky, ale aby se dostaly hlavně těm, kteří je potřebují a ne kdo je zneužívá. Také by bylo třeba zlepšit vymahatelnost práva např. v případě výživného.

7. Seznam použitých zdrojů

Odborná literatura

HATÁK, V., V. Hanáková. : Rodinný právník, MAYDAY publishing, Pardubice 2009, ISBN 978-80-86986-44-9

HOLUB M., a kol.: Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy, Linde, Praha 2007, ISBN 978-80-720-1-668-6

CHODĚRA, O. : Partnerství, manželství a paragrafy, GRADA publishing, Praha 2002, ISBN 80-247-0217-7

NEŠČÁKOVÁ, L. : Zákoník práce 2014 s výkladem, GRADA publishing, Praha 2014, ISBN 978-80-247-4628-9

NOVÁK, T. : Péče o dítě po rozvodu a její úskalí, GRADA publishing, Praha 2012, ISBN 978-80-247-4110-9

NOVÁK, T. : Střídavá péče o dítě, Portál, Praha 2013, ISBN 978-80-262-0342-1

NOVOTNÝ, P., a kol. : Nový občanský zákoník, Rodinné právo, GRADA publishing, Praha 2014, ISBN 978-80-247-5167-2

SVEJKOVSKÝ, J., a kol. : Nový občanský zákoník. Srovnání nové a současné úpravy občanského práva., C.H.BECK, Praha 2012, ISBN 978-80-7400-423-0

ŠEVČÍK ml., L., a kol. : Vyznejte se v novém občanském zákoníku, BizBooks, Brno 2013, ISBN 978-80-265-0071-1

Právní předpisy

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č.155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Internetové zdroje:

Ministerstvo spravedlnosti. Doporučující tabulka pro stanovení výše výživného, Dostupné z : <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5453&d=315516>. [cit. 2012.05.12]

JedenDomov. Dostupné z: <http://www.jedendomov.cz/stridava-pece-ve-svete/162-pravda-o-stridave-peci-v-eu-1>. [cit. 2014.04.06]

JedenDomov. Dostupné z: <http://www.jedendomov.cz/stridava-pece-ve-svete/164-pravda-o-stridave-peci-v-eu-2>. [cit. 2014.04.06]

JedenDomov. Dostupné z: <http://www.jedendomov.cz/stridava-pece-ve-svete/165-pravda-o-stridave-peci-v-eu-3>. [cit. 2014.04.06]

JedenDomov. Dostupné z: <http://www.jedendomov.cz/stridava-pece-ve-svete/167-pravda-o-stridave-peci-v-eu-4>. [cit. 2014.04.06]

MPSV.CZ: Legislativa a systém sociálně-právní ochrany. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14304>. [cit.2014-07-08]

MPSV, Státní sociální podpora, Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/2#nd>. [cit.2014-08-08]

MPSV, Pomoc v hmotné nouzi, Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/5>. [cit.2014-08-10]

MPSV.Databáze strategií, Dostupné z <http://databaze-strategie.cz/cz/mpsv/strategie/narodni-strategie-ochrany-prav-deti-2012>. [cit.2014-07-12]

MPSV.Databáze strategií, Dostupné z <http://databaze-strategie.cz/cz/mpsv/strategie/narodni-koncepce-podpory-rodin-s-detmi-2008>. [cit.2014-07-12]

MPSV.Databáze strategií, Dostupné z http://dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/narodni_koncepce_podpory_rodin_s_detmi.pdf, s 22 a 23, [cit.2014-07-12]

Český statistický úřad. Dostupné z <http://www.czso.cz>. [cit.2014-04-04]

8. Přílohy

Příloha č. 1: Živě narozené děti mimo manželství podle pořadí v letech 1968–2012

6-6 Živě narozené děti mimo manželství podle pořadí v letech 1968–2012										
Live births outside marriage by order: 1968–2012										
Rok Year	Živě narození mimo manželství celkem <i>Live births outside marriage, total</i>	Pořadí živě narozených <i>Live births by order</i>								Průměrné pořadí <i>Average order</i>
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.+	neznámé <i>Not identified</i>	
1968	7 413	4 273	1 283	770	461	255	161	209	1	2,00
1969	7 880	4 511	1 430	816	457	281	168	217	-	1,99
1970	8 023	4 602	1 539	844	461	254	121	202	-	1,94
1971	8 112	4 628	1 548	888	489	247	138	173	1	1,94
1972	8 125	4 426	1 710	943	463	272	144	167	-	1,97
1973	8 004	4 295	1 673	960	527	240	123	186	-	1,99
1974	8 437	4 704	1 679	1 027	476	251	139	159	2	1,94
1975	8 677	5 013	1 679	990	526	217	104	146	2	1,87
1976	8 410	4 802	1 677	987	486	206	108	142	2	1,88
1977	8 351	4 769	1 653	972	499	222	103	130	3	1,88
1978	8 399	4 797	1 597	1 042	481	239	102	138	3	1,89
1979	8 659	4 882	1 701	1 168	477	213	96	121	1	1,88
1980	8 640	4 836	1 692	1 165	517	214	98	115	3	1,89
1981	8 443	4 871	1 558	1 116	479	210	106	101	2	1,86
1982	9 036	5 207	1 629	1 215	559	222	103	99	2	1,86
1983	9 327	5 427	1 656	1 258	563	217	99	105	2	1,85
1984	9 918	5 800	1 832	1 237	599	254	99	95	2	1,83
1985	9 894	5 878	1 791	1 223	599	222	83	93	5	1,80
1986	9 892	5 770	1 853	1 312	565	222	95	75	.	1,81
1987	9 466	5 464	1 775	1 255	579	215	89	89	.	1,84
1988	10 014	5 878	1 809	1 365	591	228	75	68	.	1,80
1989	10 141	6 035	1 869	1 321	541	218	85	72	.	1,78
1990	11 167	6 794	2 123	1 368	530	197	78	77	.	1,73
1991	12 703	7 903	2 440	1 400	590	221	90	59	.	1,69
1992	13 008	7 980	2 591	1 480	576	195	101	85	.	1,70
1993	15 323	9 328	3 143	1 743	658	268	109	74	.	1,70
1994	15 507	9 221	3 252	1 872	700	274	106	82	.	1,73
1995	14 947	8 645	3 420	1 701	760	241	100	80	.	1,74
1996	15 288	8 656	3 620	1 809	717	280	114	92	.	1,76
1997	16 125	9 320	3 745	1 830	710	298	123	99	.	1,74
1998	17 209	9 827	4 155	1 947	720	334	118	108	.	1,75
1999	18 426	10 716	4 415	2 021	764	291	124	95	.	1,71
2000	19 792	11 695	4 746	2 076	753	289	127	106	.	1,69
2001	21 276	12 464	5 190	2 242	820	327	124	109	.	1,69
2002	23 459	13 826	5 826	2 406	809	312	146	134	.	1,68
2003	26 713	16 081	6 561	2 597	902	317	142	113	.	1,64
2004	29 839	18 451	6 997	2 793	939	356	150	153	.	1,62
2005	32 409	19 968	7 914	2 975	940	340	143	129	.	1,60
2006	35 259	21 536	8 801	3 139	1 057	402	163	161	.	1,62
2007	39 537	23 717	10 401	3 563	1 092	432	178	154	.	1,62
2008	43 457	26 303	11 408	3 863	1 086	430	191	176	.	1,60
2009	45 954	27 766	12 175	3 982	1 223	438	176	194	.	1,60
2010	47 164	27 737	13 103	4 199	1 264	484	200	177	.	1,62
2011	45 421	27 052	12 619	3 692	1 198	482	183	195	.	1,61
2012	47 088	28 056	13 219	3 791	1 131	486	214	191	.	1,60

Zdroj: Český statistický úřad (www.czso.cz)

Příloha č. 2: Narozené děti podle legitimacy a pohlaví

4-10. Narození podle vitality, legitimacy a pohlaví							
Narození	2005	2007	2008	2009	2010	2011	Births
Celkem	102 498	114 947	119 842	118 667	117 446	108 990	Total
živě	102 211	114 632	119 570	118 348	117 153	108 673	Live births
podle legitimacy:							By legitimacy:
v manželství	69 802	75 095	76 113	72 394	69 989	63 252	Within marriage
mimo manželství	32 409	39 537	43 457	45 954	47 164	45 421	Outside marriage
podle pohlaví:							By sex:
chlapci	52 453	58 475	61 326	60 368	60 220	55 789	Males
děvčata	49 758	56 157	58 244	57 980	56 933	52 884	Females
mrtvě	287	315	272	319	293	317	Stillbirths

Zdroj: Český statistický úřad (www.czso.cz)

Příloha č. 3: Živě narozené děti podle rodinného stavu ženy v letech 1993 – 2010

Rodinný stav ženy	1993	1996	1999	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Abs.										
Vdaná	105 702	75 158	71 045	69 327	69 802	70 572	75 095	76 113	72 394	69 989
Svobodná	11 269	11 244	13 966	18 095	25 753	28 292	32 026	35 541	38 060	39 529
Rozvedená	3 730	3 771	4 180	5 086	6 354	6 674	7 208	7 617	7 610	7 389
Ovdovělá	324	273	280	278	302	293	303	299	284	246
Celkem	121 025	90 446	89 471	92 786	102 211	105 831	114 632	119 570	118 348	117 153
V %										
Vdaná	87,3	83,1	79,4	74,7	68,3	66,7	65,5	63,7	61,2	59,8
Svobodná	9,3	12,4	15,6	19,5	25,2	26,7	27,9	29,7	32,2	33,7
Rozvedená	3,1	4,2	4,7	5,5	6,2	6,3	6,3	6,4	6,4	6,3
Ovdovělá	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: Český statistický úřad (www.czso.cz)